

Berecz János

**A szociáldemokrácia
és a nemzetközi
kommunista mozgalom
viszonya**

KOSSUTH

Berecz János

A szociáldemokrácia és a nemzetközi kommunista mozgalom viszonya

BEVEZETÉS

A világ minden országa, valamennyi népe előtt hatalmas feladatok várnak megoldásra azon az úton, amely az emberiség békés jövőjéhez, az anyagi javak bőségéhez, az emberi alkotóképesség szabad kibontakoztatásának lehetőségéhez, az államok harmonikus kapcsolataihoz, a népek barátságához vezet.

Földünk egyharmadán végleg megszüntették a kizsákmányolást, megteremtették a munkásosztály, a dolgozó nép hatalmát. A Szovjetunióban felépült a fejlett szocialista társadalom, megkezdődött a kommunizmus építése. Több európai ország a fejlett szocializmus építését végzi. Ázsiában több ország, Latin-Amerikában pedig Kuba később lépett a szocialista fejlődés útjára, és nemcsak az elmaradottság súlyos örökségével kellett megküzdeniük, hanem az imperializmus fegyveres agressziójával is. Ezekben az országokban a szocialista társadalom anyagi-műszaki bázisát kell megteremteni.

Az iparilag fejlett tőkés világban a haladó erők előtt az a közvetlen feladat áll, hogy a nép érdekeinek megfelelő demokratikus kiutat találjanak a rendszer mély válságából. A súlyos gazdasági és társadalmi problémák tényleges megoldása, a monopoltőke hatalmának mind erősebb korlátozása, az antimonopolista demokratikus hatalom megteremtése egyes kapitalista országokban lényegében napirendre került. Másokban a súlyos ellentmondások dacára még viszonylag szilárdak az állammonopolista kapitalizmusnak, a nemzetközi monopóliumok uralmának a bástyái.

Afrika, Ázsia és Latin-Amerika népeinek érdekei az évszázados gyarmati kizsákmányolás súlyos örökségének mielőbbi felszámolását követelik. A nemzeti demokratikus erők ennek meggyorsítása végett számos országban jelentős intézkedéseket hoz-

tak a nemzetközi monopoltőke ottani tulajdonának és befolyásának megszüntetésére, a nemzeti kincsek, nyersanyagok és energiaforrások birtokbavételére. Néhány országban azok a forradalmi erők, amelyek a nemzeti függetlenség kivívásában is az élen jártak, továbbléptek, és a fejlődés szocialista irányába vezetik a népet. Más országokban viszont a hatalmon levő nemzeti burzsoázia utat enged a nemzetközi monopoltőke újgyarmatosító törekvéseinek, támogatja az imperializmus nemzetközi politikáját. Dél-Afrika népei számára a gyarmati rendszer felszámolása, illetve a fajüldözés megszüntetése, a többségi uralom megteremtése, néhány latin-amerikai országban a fasiszta-katonai diktatúra felszámolása a közvetlen feladat.

Az emberiség — főként ebben az évtizedben, a kibontakozó nemzetközi enyhülési folyamat eredményeként — kétségkívül közelebb jutott a világ tartós békéjének megteremtéséhez. A Szovjetunió és az Egyesült Államok kapcsolatainak bizonyos fokú normalizálódása, a közöttük létrejött megállapodások részlegesen csökkentették a nukleáris világháború kirobbanásának veszélyét. Az egyes európai szocialista országok és a Német Szövetségi Köztársaság között megkötött szerződések lezárták a közel három évtizeden át feszültséget okozó úgynevezett német kérdést, szerződésekben ismerték el a második világháború nyomán létrejött európai határokat. A helsinki Záróokmány aláírása megszilárdította az európai földrész biztonságát, hozzájárult a különböző társadalmi rendszerű országok kölcsönösen előnyös együttműködésének fejlesztéséhez, s ez az egész világ békéjére nézve kedvező hatású. A világ különböző pontjain sikerült felszámolni néhány háborús tűzfészket vagy megakadályozni, hogy azok világháborús konfliktussá szélesedjenek.

Napjainkban sem szűnt meg azonban az ebben érdekelt monopóliumok, az imperialista államok katonai-ipari komplexumai, a háborús imperialista körök által szított fegyverkezési hajsz, sőt olyan helyzet állt elő, hogy bekövetkezhet ennek újabb fordulója. Ez további súlyos anyagi terhekkel sújtaná a dolgozókat, és fenyegetné az emberiség létét. Nagy veszélyt rejt magában néhány újabb fegyveres konfliktus a különböző térségekben.

Az emberiség jövőjét nemcsak fegyverek, hanem más tényezők is fenyegetik. Súlyos feszültségeket okoznak a nemzetközi

gazdasági kapcsolatok olyan rendszerének maradványai, illetőleg következményei, amely — az imperialista érdekeknek megfelelően — Afrika, Ázsia és Latin-Amerika országait olcsó nyersanyagforrásként használta fel, és a fejlett tőkésországok iparának felvevő piacává tette. A fejlődő országok mind erőteljesebben lépnek fel ennek a rendszernek a megváltoztatásáért; egy új, igazságosabb nemzetközi gazdasági rendszer megteremtéséért. A tőkés világ gazdaság természetéből adódó egyenlőtlen gazdasági kapcsolatokkal és a gyarmati múltból örökölt elmaradottsággal összefüggő konfliktusforrás az is, hogy nem csökken, hanem növekszik a szakadék a fejlett tőkésországok és a tőlük gazdaságilag ma is jelentős mértékben függő fejlődő országok fejlettségi színvonala között. A tőkés nemzetközi gazdasági rendszer lényegéből adódik tehát az a súlyos ellentmondás, hogy a föld egy részén igen magas fejlettségi fokot ért el a tudomány, a technika, a gazdaság, más részei viszont rendkívül fejletlenek, elmaradottak. A tudomány, a technika gyors fejlődése is rejt magában veszélyeket: az iparilag fejlett országokban mind súlyosabb gondokat okoz például a környezet szennyeződése, a természet ökológiai egyensúlyának megbomlása.

Az emberiség jövőjével kapcsolatos politikai, gazdasági, társadalmi és egyéb problémák sorára csak a szocializmus perspektívája és a szervesen hozzátartozó béke ad megnyugtató választ. Megteremtésükhöz, a világproblémák megoldásához a legszélesebb összefogásra van szükség.

Napjainkban is változatlanul érvényes a marxizmusnak az a sarkalatos tétele, hogy a társadalmi haladás fő letéteményese a munkásosztály; rá hárul az a történelmi feladat, hogy vezesse a világ forradalmi átalakításának mai folyamatát. A haladó és békeszerető erők világméretű összefogásának kulcskérdése tehát a *munkásosztály* országoként, illetve nemzetközi méretekben megvalósuló *egysége*.

A munkásosztályra sokféle politika és ideológia hat. A tényleges érdekeit kifejező, osztálycéljainak és -feladatainak egyedül megfelelő marxizmus—leninizmus mellett befolyásolják reformista, kispolgári, burzsoá, szélsőjobboldali és ultrabaloldali nézetek is. Ennek megfelelően a legkülönbözőbb politikai pártok soraiban találunk munkásokat. Az iparilag fejlett országok

munkástömegeinek körében azonban igazán jelentős befolyása hagyományosan két irányzatnak van: a kommunista és a szociáldemokrata mozgalomnak.

A *kommunista pártok* a szocialista országokban a társadalom vezető erői. A hatalmon levő munkásosztály élcsapataként, a dolgozó osztályok és rétegek legöntudatosabb tagjait tömörítő tömegpártként vezető szerepet töltenek be a szocializmus felépítésének célját követő program kidolgozásában és megvalósításában.

A tőkés világ kommunista mozgalmának is növekszik ereje, tömegbefolyása. E pártok politikájának hitelt ad, hogy következetesen harcolnak a dolgozó tömegek gazdasági érdekeiért, határozottan fellépnek a demokratikus jogok biztosításaért és kiszélesítéséért. A tőkésországokban mind többen ismerik fel, hogy a kommunista párt az egyetlen olyan erő, amelyik a súlyos gazdasági gondokat nem a munkások és a kistulajdonosok fokozottabb áldozatvállalásával, hanem a monopoltőke hatalmának visszaszorításával, majd megszüntetésével akarja megoldani. A tőkés világ egyik-másik kommunista pártja előtt lehetőség nyílik a kormányzásban való részvételre.

A fejlődő országok többségében — azzal összefüggően, hogy növekszik az igény a függőség, az elmaradottság felszámolására, a társadalmi átalakításokra, s mindenekelőtt annak alapján, hogy a munkásosztály számszerűleg gyarapodik és osztálytudata fejlődik — szintén erősödik a kommunista mozgalom. Sok arab, ázsiai és latin-amerikai országban megnőtt a kommunista pártok befolyása. Néhány afrikai országban a nemzeti demokratikus erők mindinkább felismerik, hogy egyedül a tudományos szocializmus alapján lehet a gyarmati múlt örökségével küszködő társadalmak súlyos problémáit kielégítően megoldani. Ennek nyomán, a függetlenség kivívását követően, bekövetkezik egyes hatalmon levő nemzeti felszabadító mozgalmak átfejlődése marxista—leninista párttá.

A nemzetközi küzdőtéren a három fő forradalmi erőt átható kommunista mozgalom — több mint 90 pártjával, ezek mintegy 60 millió tagjával és a befolyásuk alatt álló tömegszervezetek, tömegmozgalmak több százmilliós tagjával — hatalmas politikai és ideológiai erőt testesít meg.

A szociáldemokrácia befolyása főleg a fejlett tőkésországokban érvényesül; itt évszázados hagyományai vannak.

Ausztriában, Dániában, Nagy-Britanniában és Norvégiában a szociáldemokrata, illetve szocialista párt egyedül van kormányon; Belgiumban, Finnországban, Luxemburgban, a Német Szövetségi Köztársaságban, Portugáliában és Svájcban pedig más pártokkal koalícióban. Számos tőkésországban — így többek között Franciaországban, Hollandiában, Japánban, Svédországban — a szociáldemokraták a parlamenti ellenzék jelentős tényezői; erejük a kormányzó polgári pártokéval nagyjában-egészében egyenlő. A szociáldemokrácia tehát fontos, időnként és helyenként meghatározó szerepet visz a fejlett tőkésországok bel- és külpolitikájának kialakításában. A kommunisták és a szociáldemokraták viszonya ezért ezekben az országokban napi politikai kérdés, egyszersmind nemzetközi jelentőségű.

A szocialista országokban a történelmi fejlődés során helyreállt a munkásosztály egysége. A szociáldemokrácia balszárnya, néhol a centruma is — azaz általában a tagság többsége — egyesült a kommunistákkal; jobboldala viszont széthullott, felmorzsolódott. A szocialista társadalmi viszonyok megteremtésével együtt lényegében megszűnt a reformizmus objektív alapja. Ezért itt a szociáldemokrácia a múlthoz tartozik, s a szocialista országok vele való kapcsolatai a nemzetközi politikai élet színterén alakulnak.

A fejlődő országok többségében a gyarmati múlt, az ipar fejletlensége vagy szinte teljes hiánya következtében nem jöhetett létre számottevő munkásmozgalom, és a reformizmusnak sincsenek hagyományai. A szociáldemokrácia térhódítását ezekben az országokban az is nehezíti, hogy századunk első felében a legtöbb szociáldemokrata párt „civilizációs küldetésnek”, valamiféle „kulturális missziónak” tartotta országa gyarmatosító tevékenységét, többségük egészen a hatvanas évek közepéig tagadta a nemzeti felszabadító harc jogosságát. Napjainkban a nemzetközi szociáldemokrata mozgalom erőfeszítéseket tesz, hogy kiterjessze befolyását a fejlődő országokra. Ehhez Latin-Amerikában látja a legkedvezőbbnek a feltételeket, minthogy ezen a földrészen — a függetlenségüket már a múlt században

elnyert országok egy részében — több jelentős szociáldemokrata, szocialista párt működik, s ezek — többségükben az 1960-as évek második felében — csatlakoztak a Szocialista Internacionáléhoz. Ázsiában csak néhány korábbi angol gyarmaton jött létre — az 1950-es, 1960-as években — szociáldemokrata, szocialista párt. Afrikában nincsenek hagyományos értelemben vett szociáldemokrata pártok. A nyugat-európai szociáldemokrácia itt arra törekszik, hogy egyes nemzeti felszabadító mozgalmakat, nemzeti pártokat közelebb vigyen a Szocialista Internacionáléhoz. A fejlődő országokban tehát a szociáldemokráciához való viszony a kommunista mozgalom számára egyszerű belső és nemzetközi kérdés.

A szociáldemokrata, szocialista pártok tagjainak száma a tőkés- és a fejlődő országokban összesen mintegy 15 millió. A szociáldemokrata befolyás alatt álló szakszervezetek, ifjúsági és nőszövetségek, a különféle szociáldemokrata körök taglétszáma megközelíti a 70 milliót. A szociáldemokrácia szavazótáborára pedig több mint 120 millió szavazót tesz ki.

A munkásmozgalom két nagy irányzata tehát külön-külön is jelentős társadalmi, politikai erő. Tartós és fejlődő együttműködésük nyilván megnövelné a munkásosztály lehetőségét arra, hogy mind eredményesebben tegyen eleget történelmi küldetésének, győzelemre vigye a társadalmi haladás, a béke és a demokrácia ügyét, betöltse szerepét a világforradalmi folyamatban. Ahogy Lenin megállapította: „Az egységfronttaktika célja és értelme az, hogy egyre szélesebb munkástömegeket vonjunk be a tőke elleni harcba...”¹

A kommunisták és a szociáldemokraták viszonya egyrésről alapvető *társadalompolitikai kérdés*. Napjainkban szemléletesen megmutatják ezt elsősorban a tőkésországok társadalmi és politikai folyamatai. Ezekben az országokban a munkáspártok közös fellépése, a munkásegység kialakulása szilárd alapot teremthet annak a széles népi szövetségnek, amely elengedhetetlen az érlelődő baloldali fordulat végrehajtásához.

Más oldalról vizsgálva: a kommunisták és a szociáldemokraták viszonya különleges fontosságú *nemzetközi politikai kérdés*. A munkásmozgalom két nagy irányzatának nemzetközi összefo-

gása ugyanis — valamennyi békeszerető erő támogatásával — minden bizonnyal elegendő erőt teremtene a fegyverkezési hajszá megfékezéséhez, a katonai enyhülés kibontakoztatásához, a politikai enyhülés eddigi eredményeinek megszilárdításához és fejlesztéséhez. A kérdés nemzetközi oldalát vizsgálva látni kell azt is, hogy országaik társadalmi struktúrájában elfoglalt helyüknél fogva a szocialista országok kommunista és munkáspártjai, valamint a tőkésországok kormányon levő szocialista, szociáldemokrata pártjai közötti kapcsolatok lényeges összetevői a két világrendszer viszonyának is.

A kommunista és a szociáldemokrata mozgalom viszonya történetileg alakult ki, mégpedig: a századfordulót követően a munkásmozgalom forradalmi irányzatának elhatárolódásával, majd a munkásmozgalom kettészakadásával. Az azóta eltelt évtizedek tapasztalatainak lemérhető a két irányzat összefogásának nagy jelentősége, úgyszintén politikai szembenállásának a veszélye és kára. Egyszersmind jól érzékelhetők az együttműködés lehetőségei és határai.

Ismeretes, hogy a XX. század elején a tőkés társadalom fejlődésének monopolkapitalista szakaszába lépett, s a termelőerők oldaláról nézve ebben az időszakban kialakultak a szocializmus anyagi előfeltételei. A mélyreható gazdasági és társadalmi változások lehetősége mindinkább a forradalmi helyzet létrejöttéhez szükséges objektív és szubjektív tényezőktől függött.

Nyugat-Európában akkor a szocialista forradalom objektív feltételei érlelődtek, Kelet-Európában pedig egyidejűleg a polgári demokratikus és a szocialista forradaloméi. A szociáldemokrata munkásmozgalom viszont a szükséges szubjektív tényezők megteremtésére képtelennek bizonyult. Vezetői szembekerültek a munkásság osztálycéljaival, revízió alá vették Marx és Engels tanításainak legalapvetőbb tételeit, megtagadták a forradalmat, a burzsoázia hatalmának megdöntése helyett a szociális reformokért vívott harcot tekintették fő feladatuknak. Lebecsülték a politikai tömegharcot, elvetették a forradalmi erőszakot, a harc kizárólagos eszközének a parlamenti küzdelmet tekintették. Gyakorlati tevékenységüknek szinte egyetlen célja volt: választási sikerekre, minél több képviselői hely megszerzésére törekedtek. Ezzel kettős hibát követtek el: nem használták fel a tömegek mozgósítására a háború által különösen kiélezett ellen-

téteket, a fokozott elégedetlenséget, egyúttal az akkori erőviszonyokat figyelmen kívül hagyva törekedtek a parlamenti többség megszerzésére.

A század első évtizedében a szociáldemokrata pártok még világosan látták a közelgő háború veszélyét, a várható összeütközés imperialista tartalmát, s a háború megakadályozására szólítottak fel. A háború kitörését követően azonban a legtöbb szociáldemokrata párt vezetői napokon belül megtagadták a munkásosztály háborúellenes nemzetközi összefogásának programját, sőt a parlamentben megszavazták a háborús intézkedéseket, és saját kormányaik háborús erőfeszítéseinek támogatására szólították a munkástömegeket.

A sovinizmus hatása alá került szociáldemokrata pártok egy része a háború okozta súlyos szenvedések láttán később ugyan valamelyest visszalépett, lényegében azonban csak a háború pacifista elítéléséig jutott el. De ezek a pártok is megtagadták a II. Internacionálé 1907-es stuttgarti és 1912-es bázeli kongresszusán megerősített azon álláspontot, hogy ha kitör az imperialista háború, akkor azt fel kell használni a kapitalista társadalmi rendszer megdöntésére.

A XX. század elejétől világosan megmutatkozott tehát, hogy a szociáldemokrata pártok politikája objektíve a polgári demokrácia védelmét, a tőkés társadalmi rendszer fenntartását szolgálja.

A forradalmi szárny először az orosz munkásmozgalomban határolódott el a reformista irányzattól. Az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt 1903-as II. kongresszusán a Lenin vezette bolsevikok megteremtették a centralizált, szervezett, fegyelmezett és az internacionalizmus elveit követő új típusú proletárpárt alapjait. Az elhatárolódási folyamatnak döntő lökést adott a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme. Ez a gyakorlatban bizonyította be a marxizmus tanításainak érvényességét, a marxizmust főleg forradalomelméletében továbbfejlesztő leninizmus igazságát. Ezt követően különböző országokban kommunista pártok alakultak, s 1919 tavaszán létrehozták nemzetközi központjukat, a Kommunista Internacionálét. Ezzel lényegében befejeződött a munkásmozgalom forradalmi és reformista irányzatának világméretű szervezeti elkülönülése is.

A szociáldemokrácia revizionista, reformista nézeteivel és gyakorlatával ellentétben a munkásmozgalom forradalmi irányzata a tőke uralmának megdöntését, a munkásosztály hatalmának megteremtését tűzte célul. A burzsoázia diktatúráját megvalósító polgári demokráciával a dolgozó tömegek számára tényleges demokráciát megteremtő proletárdiktatúrát, a burzsoá nacionalizmussal pedig a munkásosztály nemzetköziségét állította szembe. A kommunista pártok nemcsak eszmei-politikai kérdésekben különböztek gyökeresen a szociáldemokráciától, hanem szervezeti felépítésükben is. Ennek alapjává a demokratikus centralizmus elvét tették, s ez fontos tényezőnek bizonyult a bolsevik párt eredményeiben.

A munkásmozgalom két irányzatának alapvető ideológiai különbségét a kommunista és a szociáldemokrata pártoknak a későbbi évtizedekben folytatott politikája is megmutatta.

A kommunisták napjainkig Európa és Ázsia egy sor országában és a latin-amerikai Kubában megteremtették a munkásosztály — más dolgozó osztályokkal és rétegekkel szövetségben gyakorolt — hatalmát, és felszámolták a kizsákmányolást. Létrehozták azokat a szocialista hatalmi és tulajdonviszonyokat, amelyek számukra ma is alapul szolgálnak a szocialista társadalom felépítéséhez.

A szociáldemokraták reformjaik megvalósításával kétségkívül hozzájárultak — néhány országban nem is kis mértékben — a munkások helyzetének, élet- és munkakörülményeinek javításához, de egyetlen országban sem döntötték meg a burzsoázia gazdasági és politikai hatalmát. Tevékenységük soha nem érintette a kapitalista társadalmi berendezkedés lényegét: a tőkés tulajdonviszonyokat és az erre épülő hatalmi struktúrát. A szocialista társadalmi rendszert ott sem teremtették meg, ahol évekig, sőt évtizedekig egyedül kormányoztak.

A Kommunista Internacionálé megalakulása óta eltelt hat évtized során a kommunisták és a szociáldemokraták mindenkori viszonyára több objektív és szubjektív tényező hatott együttesen.

A legutóbbi két évtizedben kiváltképpen jól érzékelhető hatással volt erre a viszonyra a nemzetközi erőviszonyok alakulása és a különböző társadalmi rendszerű országok közötti kapcso-

latok ezt tükröző állapota. A tapasztalatok szerint a feszült nemzetközi helyzet általában kedvezőtlenül befolyásolta a kommunisták és a szociáldemokraták viszonyát, a béke és a haladás erőinek térnyerése viszont, és a feszültség ezzel összefüggő enyhülése kedvezően hatott rá.

Az egyes tőkésországokban a munkásmozgalom két irányzatának viszonya mindig összefüggött a kapitalista gazdaság konkrét helyzetével is. A gazdasági konjunktúra időszakaiban az a tendencia figyelhető meg, hogy a szociáldemokrácia kevésbé hajlandó összefogni a kommunistákkal, mint a gazdasági visszaesés és válság idején. Hogy miért? A tőkés konjunktúra körülményei e viszonylatban általában kedvezőek a szociáldemokráciára nézve, mivel igazolni látszik reformizmusának legfőbb tételét, a kapitalizmus megjavíthatóságát, sőt már be is következett átalakulását. A depresszió és a válság, illetve ezzel összefüggően a munkásság és a dolgozók életkörülményeinek romlása viszont nyilvánvalóan rácăfol az ilyen nézetekre. (Ebből persze nem következik az, hogy az ilyen helyzetekben a kommunista párt automatikusan erősödik; a dolgozók kiábrándultságából, elkeseredéséből ugyanis a jobboldal igyekszik tőkét kovácsolni.) Az országokban túlsúlyban levő szociáldemokrata pártok ritkán hajlandók összefogni a kommunistákkal, s ezt többnyire nemcsak az elvi különbségekkel indokolják, hanem eleve szükségtelennek nyilvánítják az együttműködést. A változás folyamatában pedig: a szociáldemokrácia erejének, befolyásának a kommunistákénál esetenként gyorsabb növekedésével arányosan csökken a reformista pártvezetők együttműködési készsége.

A kommunisták és a szociáldemokraták viszonyát meghatározó objektív tényezők természetesen szubjektív közvetítők — a két irányzat vezetőinek és tömegeinek az együttműködés szükségességéről és lehetőségéről alkotott nézetei — révén érvényesülnek, és konkrét magatartásban és törekvésekben öltenek testet. Felismerik-e az összefogás szükségességét, hisznek-e lehetőségében, bíznak-e egymásban, le tudják-e küzdeni előítéleteiket — ezek a legfőbb kérdések, s a rájuk adott válaszok formálják a viszonyt szubjektív oldalról.

A kommunista és a szociáldemokrata mozgalom viszonya — a különféle, gyakran ellentétes hatású tényezőkkel összefüggően

— nemzetközi síkon és országanként egyaránt eltérő, és a különböző időszakokban az éles ideológiai, sőt politikai harctól az egyes kérdésekben kialakított akcióegységig vagy szövetségig terjedt.

A kommunista mozgalom az elhatárolódás, és a reformizmus-sal való végleges szakítás időszakában a szociáldemokráciát illetően az alapvető ideológiai ellentéteket hangsúlyozta, és szembeszállt a reformizmussal, a revizionizmussal. Az is szükségszerű volt, hogy a Kommunista Internacionálé II. kongresszusán 1920-ban a tagfelvételi követelményeket úgy határozzák meg, hogy elzárják az utat a centrista pártok beáramlása előtt, amelyek a szociáldemokrácia jobboldalával néhány kérdésben — elsősorban az imperialista háború megítélésében — szembekerültek ugyan, de a forradalmi irányzatot, a lenini elveket elutasították. A Kommunista Internacionálé III. kongresszusa 1921-ben az új helyzetnek megfelelően új szakaszt nyitott a nemzetközi kommunista mozgalomban, fellepett a „baloldali” opportunizmus ellen, s felhívta a kommunista pártokat az egységfront-taktika alkalmazására. Ezt követően a kommunista pártokban megindult a törekvés a „munkás-egységfront”, majd a „munkáskormány” megteremtésére.

A Kommunista Internacionálé konkrét kezdeményezéssel is megmutatta együttműködési szándékát. Javasolta, hogy a közös akciók lehetőségének feltárása végett találkozzanak a kommunistákat, a centristákat és a jobboldali szociáldemokratákat tömörítő három Internacionálé képviselői. A találkozót ugyan 1922 áprilisában Berlinben megtartották, de a szociáldemokrácia jobboldali és centrista pártvezetőinek elutasító magatartása megakadályozta, hogy azon a munkásegység helyreállítását előmozdító megállapodás szülessen.

Az 1920-as évek folyamán a Kommunista Internacionálében fokozatosan csökkent az együttműködési készség. Az 1928-ban megtartott VI. kongresszus megerősítette azt a politikát, amely nemcsak a burzsoá pártok, hanem a szociáldemokrácia elleni harcot is fokozta. A kongresszusnak a szociáldemokráciát illető állásfoglalása szektás vonásokat mutatott. Hibás és káros volt a szociáldemokrácia leegyszerűsített jellemzése — ezt többek között Togliatti bírálta —, az a felfogás, amely a szociáldemokráciát a fasizmussal azonosította. Különösen károsak voltak azok a

nézetek, amelyek a baloldali szociáldemokráciát minősítették ártalmasabbnak, arra hivatkozva, hogy a jobboldali szociáldemokrata vezetők politikájából kiábrándult munkástömegek csatlakozását a kommunistákhoz éppen a szociáldemokrata baloldal léte akadályozza.

A Kommunista Internacionálé vezetésének felfogásában és magatartásában bekövetkezett változásban szerepe volt annak, hogy az 1917-et követő forradalmi hullám idején a szociáldemokrácia reformista politikája a cselekvésre kész tömegek leszerelésére, a kapitalizmus megmentésére irányult, és hogy a tőkés stabilizációval párhuzamosan gyorsan erősödő szociáldemokrata pártok kommunistaellenes vezetői elutasítottak minden együttműködési kísérletet és közös akciót.

Az 1930-as évek elején a kommunista és a szociáldemokrata pártok éles szembenállása, az egymás ellen folytatott politikai harc és propagandaháború — jellemzők voltak erre az olyan jelzők, mint „szociálfasizmus”, illetve „vörös fasizmus” — súlyos károkat okozott a munkásmozgalomnak és a fasizmus, valamint a háború elleni harcnak. Németországban és Ausztriában az összefogás hiánya nagymértékben közrejátszott abban, hogy a demokratikus erők képtelenek voltak megakadályozni a fasizmus hatalomra kerülését.

A fasizmus előretörése és ennek veszélye a munkásmozgalom mindkét irányzatára, a munkásegység hiányának németországi és ausztriai keserű tanulsága, ezzel együtt később Franciaországban, Spanyolországban és Olaszországban a kommunisták és szociáldemokraták, szocialisták összefogásának pozitív példája mindkét oldalon kedvező változásokat indított meg.

A szociáldemokráciát a tények győzték meg róla, hogy a hatalomra kerülő fasizmus a legfőbb veszély rá nézve is. A fasizmus kíméletlen leszámolója a demokratikus erőkkel a szociáldemokrata vezetőket is ráébresztette arra, hogy létérdekük összefogni mindenkivel, aki kész harcolni a fasizmus ellen, így a kommunistákkal. Ezt a felismerést tükrözte, hogy a Szocialista Munkásinternacionálé 1934-ben feloldotta korábbi tiltó határozatát, és az egyes tagpártokra bízta, hogy csatlakoznak-e az antifasiszta egységfronthoz.

A Kommunista Internacionálé ebből a szempontból is nagy jelentőségű VII. kongresszusa 1935-ben a tapasztalatokat ele-

mezve megállapította, hogy a kommunista és a szociáldemokrata munkástömegek összefogásával, az antifasiszta munkásegységgel hatalmas erő jöhet létre. A kongresszus meghatározta a fasiszmus osztályjellegét és osztályfunkcióját, a fasiszmus és a szociáldemokrácia objektív érdekellentétét, s megállapította, hogy a szociáldemokráciával akcióegységre lehet lépni. Ebből kiindulva a *munkásegység* politikai alapját a fasiszmus elleni közös fellépésben, a munkásosztály érdekeinek együttes védelmében jelezte meg.

A későbbi években mindinkább ez a felfogás érvényesült a fasiszmus ellen közösen vívott politikai, majd fegyveres harcban, sőt lényegében a munkáspártok összefogása hozta létre, az ugyancsak a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusán meghirdetett *antifasiszta népfront* megteremtésének lehetőségét is.

A fasiszta hatalmak veresége, a második világháború befejezése után ismét új körülmények hatottak a kommunista-szociáldemokrata viszonyra. A két irányzat közötti erőviszonyok az egyes európai országokban lényegében hasonlóan alakultak. Az antifasiszta ellenállási mozgalomban betöltött kiemelkedő szerepe következtében jelentősen megnőtt a kommunista mozgalom befolyása, a szociáldemokrácia súlya a munkásmozgalomban a háború előttihez viszonyítva csökkent, de ereje abszolút mértékben ugyancsak növekedett. Európa két felének politikai viszonyaira ugyanakkor ellentétes módon hatott, hogy a kelet-európai országokat a Szovjetunió szabadította fel, Nyugat-Európában viszont az imperialista Egyesült Államok és Nagy-Britannia haderői állomásoztak.

Kelet-Európában kedvező nemzetközi és belső feltételek segítették a radikális és gyors társadalmi változásokat. A szovjet hadsereg jelenléte következtében a külföldi és hazai reakciós erők nem léphettek fel fegyveresen, s ez kedvezett a belső demokratikus erők harcának. A Szovjetunió sokoldalú támogatást nyújtott a felszabadított országoknak a termelés megindításához, az újjáépítéshez. A volt uralkodó osztályok a fasiszmus kiszolgálóiként kompromittálódtak, elnyomó apparátusuk is szétesett. Mindez lehetővé tette a népi demokratikus forradalom gyors és az esetek többségében viszonylag békés úton elért győzelmét. Ebben a folyamatban a szociáldemokráciának a forra-

dalmi változásokat ellenző jobboldala elszigetelődött és felmorzsolódott, a baloldal pedig a kommunista párt oldalán részt vett a munkáshatalom megteremtésében. A kommunista és a szociáldemokrata pártok egyesülése a marxizmus—leninizmus alapján, a munkásegység létrejötte egyik fő feltétele volt a társadalom szocialista átalakításának.

A nyugat-európai országokban ezzel szemben az amerikai segítség nemcsak a gazdaság talpraállítását szolgálta, hanem egyúttal a kapitalista társadalmi rendszer megóvását, a forradalmi törekvések erőszakos visszaszorítását is. Az amerikai gazdasági és politikai befolyás gyors növekedése Nyugat-Európában kedvezőtlenül hatott a kommunisták és a szociáldemokraták viszonyára. A két irányzat politikailag ismét szembekerült, és a nemzetközi kapcsolatok fokozatos romlása, a hidegháború még inkább eltávolította őket egymástól. A szociáldemokrácia majdnem mindenütt támogatta a burzsoáziát a kommunisták kiszorításában a koalíciós kormányokból, amelyek a fasiszmus ellenében létrejött széles népi-nemzeti összefogásra épültek. A szociáldemokrata pártok vezetőinek ebben a politikájában alapjában változatlan reformista felfogásuk, a forradalomtól való féltelmük és hagyományos kommunistaellenességük nyilvánult meg. A kelet-európai forradalmi társadalmi és politikai folyamatoktól elhatárolták magukat, a népi demokratikus, majd a szocialista forradalom győzelméhez vezető éles osztályküzdelmekben előforduló tévedéseket, hibákat és túlkapásokat pedig kommunistaellenes célzattal felnagyították. Propagandájukban a szociáldemokrata pártok felszámolásaként állították be a két munkáspárt egyesülését a népi demokratikus országokban.

A hidegháború éveiben a munkásmozgalom két irányzatának viszonyát a nemzetközi porondon is az éles politikai küzdelem jellemezte. A tőkésországok szociáldemokrata pártvezetői tevékenyen részt vettek a szocialista országok elleni kampányokban, az ideológiai, politikai és gazdasági eszközökkel folytatott támadásokban, az elszigetelésükre irányuló kísérletekben, támogatták az imperialista katonai blokkok létrehozását. A szocialista országok kommunista és munkáspártjai viszont ebben a helyzetben általában sommás módon ítélték meg a szociáldemokrata mozgalmat. Szavakban igen, de a gyakorlatban nem nagyon tettek különbséget a tudatosan kommunista- és szocializmusellenes

vezetők, valamint a propaganda által félrevezetett szociáldemokrata párttagok között, s nem tettek megfelelő lépéseket az elbátortalanodott szociáldemokrata baloldal irányában.

A munkásmozgalom kettészakadásának körülményeire visszatekintve: *történelmi tanulságként* állapíthatjuk meg, hogy a szakadás egy adott történelmi helyzet szükségszerű következménye volt, amiért a szociáldemokráciát terheli a felelősség. A kommunista mozgalom szervezeti és ideológiai elkülönülésének helyességét a történelmi fejlődés, a világforradalmi folyamat kibontakozása — és győzelme több országban — teljes mértékben igazolta. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy amikor az ideológiai ellentétek a munkásmozgalom két irányzatának kiélezett politikai szembenállásához vezettek, és a kommunista, valamint a szociáldemokrata, szocialista pártok az egymás elleni harcot tartották a fő politikai feladatuknak, ebből a reakció, a társadalmi haladás és a béke ellenségei húztak hasznot.

E történelmi tanulságokat napjainkban a kommunista és a szociáldemokrata mozgalom viszonyát meghatározó leglényegesebb tényezők változásaira kell vonatkoztatni. A világon ugyanis új helyzet jött létre, s ez szoros kölcsönhatásban van a nemzetközi munkásosztály küzdelmével.

Az 1960-as évekre a szocialista világrendszer belsőleg megszállárdult, a szocialista országokkal szemben egyaránt kudarcot vallott a nyílt agresszió és a belső reakcióra támaszkodó fegyveres ellenforradalom. Bár súlyos nehézségeket okoztak, de nem hozták meg az imperialistáktól remélt eredményt a szocialista országok politikai és gazdasági elszigetelésére irányuló kísérletek sem. A Szovjetunió gyorsan megszüntette az Egyesült Államok atommonopóliumát, a Varsói Szerződésbe tömörült szocialista országok védelmi ereje tovább fejlődött, s a katonai erőviszonyokban a két szövetségi rendszer között lényegében egyensúly jött létre. A nemzetközi erőviszonyok alakulásában igen fontos tényező volt az imperializmus gyarmati rendszerének felbomlása, a függetlenné vált országok nagy részének határozottabb antiimperialista fellépése.

Az 1970-es években, az erőviszonyok módosulásával összefüggésben, a szocialista országok békepolitikájának eredményeként, a békeszerető erők tevékeny hozzájárulásával és a tőkés-

országok reális gondolkodású politikai köreinek közreműködésével fokozatosan enyhült a nemzetközi feszültség, a különböző társadalmi rendszerű országok egyre több kölcsönösen előnyös kapcsolatot teremtettek egymással.

Jelentős változás következett be a kapitalista világrendszer belső helyzetében is. Véget ért a második világháború befejezésétől kisebb-nagyobb megszakításokkal, visszaesésekkel közel három évtizedig tartó gazdasági fellelendülés, a konjunktúrát és a viszonylagos társadalmi stabilitást különböző súlyos, egymással összefonódó válságjelenségek váltották fel.

A szocialista és a tőkés világ belső fejlődése, a két világrendszer országainak egymáshoz való viszonya, a fejlődő országok nemzetközi fellépése és a bennük kibontakozó társadalmi változások meghatározzák a munkásosztály helyzetét, ugyanakkor vissza is tükrözik a nemzetközi munkásosztály harcainak eredményeit. Ezekhez a tényezőkhöz szorosan kapcsolódik a kommunista és a szociáldemokrata mozgalom helyzete, illetve a két irányzat mai viszonya.

A kommunista pártok a munkásság osztálycéljainak megvalósításaért harcolnak, egyúttal kifejezik minden dolgozó osztály és réteg igazi érdekeit. A szociáldemokrata pártok nem tűznek ki osztálycélokat, összességükben objektívan burzsoá és kispolgári osztályérdekeket szolgálnak, minthogy azonban jelentős munkástömegeket is tömörítenek, ezek közvetlen napi, gazdasági és szociális érdekeit is igyekeznek képviselni. A munkásmozgalom két különböző áramlatának viszonyában jelen van és hat a marxizmus—leninizmus és a szociáldemokrata reformizmus változatlan és feloldhatatlan *ideológiai ellentéte*, ugyanakkor a kommunisták és a szociáldemokraták *politikai érdekazonossága* sok létfontosságú kérdésben.

A NEMZETKÖZI KOMMUNISTA MOZGALOM AZ ÚJ FELTÉTELEK KÖZÖTT

A nemzetközi kommunista mozgalom korunk legbefolyásosabb politikai tényezője. Áthatja a három fő forradalmi erőt, a szocialista világrendszert, a nemzetközi munkásosztályt és a nemzeti felszabadító mozgalmat.

A kommunista pártok ideológiai és politikai befolyásának, szervezeti erejének és nemzetközi összefogásuk szilárdságának minden változása közvetlenül kihat a nemzetközi erőviszonyokra. A kommunista mozgalom szerepe ezért meghatározó az antiimperialista harcban, a kapitalizmusból a szocializmus felé tartó világforradalmi folyamatban.

A szocialista országokban hatalmon levő kommunista és munkáspártok az állami külpolitika eszközeivel, a tőkés- és a fejlődő országok kommunista pártjai főleg a tömegharc folytatásával, kisebb, de növekvő mértékben parlamenti szerepükkel hatnak a nemzetközi politikai viszonyok alakulására. A nemzetközi kommunista mozgalom kiemelkedő szerepet visz a világ békéjének megőrzésében, biztonságának megszilárdításában, a politikai enyhülés elmélyítésében és a katonai enyhülés előmozdításában.

Napjainkban a kommunista mozgalom *erőteljesen fejlődik*. A nemzetközi erőviszonyok és a nemzetközi politikai viszonyok eddigi kedvező változásaiban — a három fő forradalmi erő előretörésében és az enyhülési folyamat kibontakozásában — a nemzetközi kommunista mozgalom erőfeszítéseinek központi szerepük volt, ugyanakkor a kiharcolt eredmények, jobb külső feltételeket teremtve, vissza is hatottak a kommunista pártok tevékenységére. Részben ezzel, és nyilván az adott országban folytatott helyes, marxista—leninista politikával függ össze, hogy a kommunista pártok többségének folyamatosan növekszik a taglétszáma, tovább szilárdul szervezeti ereje, erősödik tömeg-

befolyása és hatása a politikai, társadalmi viszonyokra. A kommunista pártoknak ugyanakkor szembe kell nézniük azzal, hogy a nemzetközi imperializmus fokozza támadásait a mozgalom egészének meggyöngítésére, egységének megbontására, és az uralkodó tőkés körök az egyes kommunista pártok visszaszorítására törekszenek. A külső és a belső feltételek összességükben kedvezően módosultak, de egyúttal bonyolultabbá is váltak, így a mozgalom fejlődésével az egyes kommunista pártoknak új vagy új módon felvetődő kérdésekre kell választ adniuk, és minőségileg új feladatokat kell megoldaniuk.

A Szovjetunió Kommunista Pártja, a kommunista társadalom építésének járatlan útján haladva, egy sor új és bonyolult problémával birkózik meg. A fejlett szocialista társadalom építésén vagy a szocializmus anyagi-műszaki bázisának megteremtésén munkálkodó kommunista és munkáspártok rendelkezésére állnak a szovjet testvérpárt és egymás tapasztalatai. E pártok maguk döntenek ezek felhasználásáról, és a tapasztalatokat — akárcsak a marxizmus—leninizmus tanításait — *alkotóan* kell alkalmazniuk az egyes szocialista országok egymástól sokban különböző, konkrét viszonyaira. A változó körülmények között felmerülő feladatok eredményes megoldása során valamennyi szocialista országban új vagy részben új kérdések egész sorát kell megválaszolni.

A fejlődő országok kommunista pártjainak új feladatai azzal függenek össze, hogy a politikai függetlenség kivívása után előtérben áll ezen országok gazdasági önállóságának megteremtése, megszilárdítása. Ázsia és Latin-Amerika, főként pedig Afrika országainak többségében időszerűvé vált a társadalmi fejlődés további útjának megválasztása, ami kiélezte az osztályküzdelmet, szembeállította egymással a nemzeti felszabadító harcban szövetséges, de ellentétes osztálycélokat követő erőket. Nehezíti az útválasztást, a haladó erők törekvéseinek érvényre jutását az imperializmus politikai, gazdasági, ideológiai és katonai beavatkozása, behatolása. A korábban létrejött vagy a nemzeti felszabadító mozgalmak soraiból most szerveződő marxista—leninista pártoknak ebben a bonyolult helyzetben kell irányt mutatniuk.

A tőkés világban, ahol együtt van jelen a munkásmozgalom két nagy irányzata, a kommunista pártok helyzetét és politikájuk érvényesítésének lehetőségeit szintén több, egymással ösz-

szefüggő tényező határozza meg. Ezeknek az utóbbi években bekövetkezett módosulása sok tekintetben új feltételeket teremtett, korábban fel sem vetődő kérdések megválaszolását tette szükségessé, ami több kommunista pártot stratégiájának és taktikájának pontosítására, néhányat lényeges módosítására, a szocializmushoz vezető út új programjának kidolgozására készítette.

Több nyugat-európai kommunista párt vezetői abból indulnak ki, hogy a nemzetközi erőviszonyokban bekövetkezett eltolódás és az enyhülési folyamat térhódítása jobb külső körülményeket teremtett céljaik valóra váltásához, s kedvezőbbnek tartják a korábbi évekhez képest a baloldali fordulat végrehajtásának belső feltételeit is. Úgy vélik, hogy a tőkés rendszer mély és az élet minden területére kiterjedő válsága, a tömegek ebből adódó növekvő elégedetlensége lehetővé teszi egy olyan széles — a bérből és fizetésből élők mellett a kistulajdonos középrétegeket, sőt bizonyos kis- és középburzsóá rétegeket is tömörítő — anti-monopolista szövetség megteremtését, amely sikerrel veheti fel a harcot a monopoltőke uralmának korlátozásáért, majd megszüntetéséért. Politikájuk megújításának gondolatát megítélésünk szerint az új helyzet, valamint annak a konkrét lehetősége sugallta, hogy kitörhetnek a több évtizedes ellenzéki pozíciókból.

Ezek a kommunista pártok ugyanakkor számolnak a törekvéseik útjában álló akadályokkal is. Egy baloldali fordulat esetén fennáll az imperializmus és a nemzetközi burzsóázia politikai, gazdasági, esetleg katonai beavatkozásának, a NATO közbelépésének lehetősége. Ezt a körülményt gyakorlati lépéseikben figyelembe kell venniük, forradalmi céljaik feladása nélkül. Szövetségeseik részben velük ellentétes osztálycélokat követnek, az összefogás ezért ingatag alapokon nyugszik, fennmaradásáért állandó küzdelmet kell folytatni. Tudják azt is, hogy a dolgozó tömegek egyes rétegeiben erősek a burzsóá ideológia gyökerei, más dolgozó rétegeket pedig a szociáldemokrácia reformizmusa iránt táplált illúziók, nem utolsósorban pedig a ma új módszerekkel is terjesztett kommunistaellenesség akadályoz tényleges érdekeik felismerésében. Ebből következően kívánnak ugyan változást, de a közvetlen szocialista átalakulást jelentős részük még nem kész támogatni.

Néhány fejlett tőkésországbeli párt új programjának a nemzetközi kommunista mozgalomra, a kommunisták és a szociáldemokrácia, illetve a burzsoázia közötti viszonyra is ható sajátossága, hogy a baloldali fordulat végrehajtásának taktikai eszközeiről, a szocializmushoz vezető útról és a megvalósítandó szocialista társadalomról olyan tételeket is tartalmaznak, amelyek eltérnek a szocialista országok tapasztalataitól, a valóságos — már létező — szocializmus gyakorlatától, és különböznek a kommunista pártok többségének felfogásától.

A monopoltőke hatalmának megdöntéséért folytatott harcból kizárják a fegyveres erőszakot. Megítélésük szerint ugyanis a fegyveres forradalom egyrészt nem kapná meg a nagy tömegek, a heterogén osztálybázisra épülő antimonopolista egységfrontba tömöríthető erők jelentős részének támogatását, másrészt pedig kiváltaná az imperializmus fegyveres beavatkozását. Főleg a polgári demokratikus hagyományokra, a kivívott demokratikus jogokra hivatkozva, valamint azokra a szövetségeseikre való tekintettel, amelyekre a monopóliumok elleni harcban számítanak, azt vallják, hogy országaikban a szocialista társadalom demokratikus jellegének nem felel meg a proletárdiktatúra, szükséges viszont a gazdasági, politikai és ideológiai élet — széles körben vitatott — pluralizmusának biztosítása.

Az egyes fejlett tőkésországok kommunista pártjainak új programjaiban megfogalmazott, a történelmi tapasztalatok által mindeddig nem igazolt és egyelőre nem is minden részletükben kidolgozott tételek vitákat váltottak ki a nemzetközi kommunista mozgalomban, és ez természetes. A polémiát azonban kiélezte két szubjektív tényező. Az egyik: egyes nyugat-európai és japán kommunista vezetők oly módon próbálják kézzelfoghatóvá és a középrétegek számára is vonzóvá, a kis- és középburzsoázia számára pedig elfogadhatóvá tenni pártjuk elképzeléseit a szocializmushoz vezető sajátos, „nemzeti” útról és magáról a szocializmusról, hogy nézeteiket és elképzeléseiket szembeállítják a szocialista országok által megtett történelmi úttal, és több vonatkozásban elhatárolják őket a már létező, valóságos szocializmus gyakorlatától. Ennek folyamán rendszeresen bírálják a szocialista országok politikai gyakorlatának minden olyan vonását, amely eltér az ő szocializmus-képüktől. A másik: a burzsoázia felfigyelt a szocializmushoz vezető útról vallott felfogások

különbségeire — amelyek sok tekintetben természetesen következnek az eltérő körülményekből —, és ezeket a különbségeket eltúlozza, abszolutizálja, kibékíthetetlen ellentmondásoknak mondja. Felhasználva azokat a felelőtlen nyilatkozatokat is, amelyekben e kommunista pártok egyes képviselői elhatárolják pártjuk elgondolásait a szocialista országok tapasztalataitól, a burzsoázia megalkotta és saját értelmezésében népszerűsíti az „eurokommunizmus” fogalmát, ezt a nemzetközi kommunista mozgalom olyan új irányzatának tünteti fel, amely szembenáll más kommunista pártokkal, mindenekelőtt a Szovjetunió Kommunista Pártjával és a szocialista országok kommunista pártjaival.

A fejlett tőkésországok kommunista pártjainak programjaiból kitűnik — és ezt gyakorlati politikájuk is megerősíti —, hogy a monopolizáció gazdasági és politikai hatalmának korlátozásához, majd megdöntéséhez elengedhetetlennek tartják a legszélesebb *népi összefogás* megteremtését, s ebben mindegyikük jelentős szerepet szán a szocialista, szociáldemokrata pártokkal létrehozandó *akcióegységnek*.

E pártok új programjaiban — például a proletárdiktatúra, illetve a polgári demokratikus intézményrendszerek megítélésében — hasonlóságok mutatkoznak a szociáldemokrata felfogással. Azokkal szemben, akik ennek alapján egyes nyugat-európai kommunista pártok mai politikáját reformistának, revizionistának tartják, az érintett pártok nyomatékkal hangsúlyozzák, hogy a szocializmushoz vezető útról és a szocialista társadalomról kialakított újszerű felfogásuk alapvetően különbözik a szociáldemokrata nézetektől. A szociáldemokrata pártokkal ellentétben a társadalom tényleges szocialista átalakítását, a hatalmi és a tulajdonviszonyok gyökeres megváltoztatását tűzik célul. Nemcsak a célok térnek el, hanem a módszerek is, mivel nem osztálybékét hirdetnek, mint a szociáldemokraták, hanem osztályharcra hívnak fel — igyekezve ennek az adott körülmények között leginkább alkalmasnak tartott módszereit felhasználni. Hangsúlyozzák e pártok, hogy nem mondanak le a parlamenten kívüli tömegharcról sem. Lényeges különbség az is, hogy — ellentétben a szociáldemokráciával — a szocialista átalakítás meghatározó erejének a nép döntő többségével szövetséges és élcsapat-pártja vezette munkásosztályt tekintik.

A nemzetközi kommunista mozgalomnak ez az összetett, bonyolult helyzete, az egyes pártok politikájának természetes sajátosságai még inkább szükségessé teszik a kommunista és munkáspártok összefogását. Ennek érdekében a Magyar Szocialista Munkáspárt arra törekszik, hogy fejlessze kapcsolatait valamennyi testvérpárttal, és marxista-leninista alapon elősegítse együttműködésük és szolidaritásuk erősítését.

A nemzetközi kommunista mozgalom belső helyzete számottevően kihat a szociáldemokrata párthoz való viszonyra. Éppen ezért is fontos figyelembe vennünk mozgalmunk összetettségét. Pártunk azt vallja, hogy az országonként eltérő körülmények minden kommunista és munkáspárttól konkrét helyzetmegítélést követelnek meg, s hogy joguk és kötelességük a marxizmus—leninizmus tanításainak önálló, alkotó alkalmazása. Természetesnek tartjuk, hogy a különböző feltételek között harcoló, politikájukat önállóan kidolgozó pártok keresik a választ a fejlődés új kérdéseire, így a lehetséges és szükséges szövetségi politika kialakítására. Ebbe tartozik az adott ország szociáldemokrata mozgalmának megítélése és a hozzá való viszony meghatározása.

Pártunk ezeket az elveket tiszteletben tartva nyilvánítja ki szolidaritását a nemzetközi imperializmus és a hazai reakció ellen harcoló kommunista és munkáspártokkal, és törekszik az elvtársi együttműködés fejlesztésére.

A MAI SZOCIÁLDEMOKRÁCIA

A szociáldemokrata, szocialista pártok helyzetére a nemzetközi erőviszonyokban bekövetkezett változások több vonatkozásban is hatnak.

A három fő forradalmi erő előretörése, ezen belül a szocialista világrendszer erejének növekedése és a nemzetközi kommunista mozgalom befolyásának növekedése általában véve gyöngíti a szociáldemokrácia pozícióit a tőkés világban, és csökkenti fellépésének hatékonyságát a fejlődő országokban is. Ugyanakkor — az erőviszonyokat tágabb értelemben vizsgálva — azt látjuk, hogy a béke, a biztonság, a nemzetközi együttműködés híveinek térnyerése, a nemzetközi imperializmus szélsőséges erőinek visszaszorulása kedvezően hat a szociáldemokrácia helyzetére, föllépésének lehetőségeire is.

Az erőviszonyok változásának közvetett, a nemzetközi politikai viszonyok révén érvényesülő hatása, a feszültség enyhülése, a különböző társadalmi rendszerű országok kapcsolatainak bővülése — az Egyesült Államok kivételével — szinte valamennyi tőkésországban megnövelte a realitások iránt általában fogékonnyabb, az erőviszonyok megváltozását és a tömegek békevágyát a polgári pártoknál hamarább felismerő szociáldemokrata pártok és politikusaik szerepét.

A kapitalizmus általános válságának talaján az 1973 ősztől kibontakozó új válságjelenségek ellentétes módon hatottak a szociáldemokrácia politikai pozícióira és az ideológiai befolyására.

A politikai pozíciókat tekintve e hatás ellentmondásos, a szociáldemokrácia szempontjából kedvező és kedvezőtlen elemeket is tartalmaz. A válságjelenségek kiéleződése — legalábbis kezdetben — együtt járt a szociáldemokraták népszerűségének növekedésével a tömegek körében. Az általuk szorgalmazott „igazságos teherviselés” nyilvánvalóan vonzóbb, mint a konzervatív

burzsoá pártoknak az a törekvése, hogy a válság terheit legnagyobb mértékben a dolgozó tömegekre hárítsák. A szociáldemokrácia nagyobb gondot fordít, és amikor kormányoz, több gyakorlati intézkedést is tesz a tömegek — saját tagsága és választói — szociális problémáinak megoldására, mint a nyíltan burzsoá érdekeket képviselő pártok.

A válság súlyosbodása idején az a tendencia figyelhető meg, hogy a burzsoázia szempontjából is növekszik a szociáldemokrata pártok fontossága. Jelentős burzsoá körök e pártok „osztálybékét” hirdető, a társadalmi ellentétek csökkentésére, a „szociális egyensúly” fenntartására törekvő politikájában olyan eszközt látnak, amely alkalmas a tömegek elégedetlenségének levezetésére, és nem veszélyezteti a tőkés társadalmi berendezkedés lényegét, a fennálló hatalmi és tulajdonviszonyokat.

A válságjelenségek mérséklődése viszont a vezető burzsoá köröket többnyire ismét a hagyományos polgári pártok, a tőkés osztályérdekeket közvetlenül képviselő erők felé fordítja. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a kapitalista rendszer átmeneti megszilárdulása idején a szociáldemokrácia már veszít fontosságából a burzsoázia szemében.

A kormányon levő szociáldemokrata pártoknak ugyanakkor komoly politikai nehézségeket is okoz a gazdasági válság elhúzódása, az állandósuló munkanélküliség és a tartós infláció, mivel a tömegek közvetlenül őket teszik felelőssé a válságért. Kiútkeresésük eredménytelenségét a konzervatív burzsoá pártok is igyekeznek kihasználni.

A tartós gazdasági válság azért is veszélyes a szociáldemokráciára nézve, mert a társadalmi feszültségek olyan politikai helyzetet teremthetnek, amelyen már nem képes úrrá lenni, a munkásosztály balra tolódhat, radikalizálódhat, vagy a szélsőségesen reakciós kiútkeresést szorgalmazó burzsoá körök kerülhetnek előtérbe.

A szociáldemokrata ideológiára a gazdasági válság egyértelműen kedvezőtlenül hat ki. A gazdasági visszaesés és a tömegek életkörülményeinek romlása rácsúfol a kapitalizmus természetének megváltozásáról szóló állításokra, megmutatja a „jóléti állam”, a „népi kapitalizmus” koncepciójának tarthatatlanságát. A kapitalizmus mai válságjelenségei megrendítették a szociáldemokrata ideológia alapjait és képviselőinek szavahihetőségét.

Ezt felismerve, Bruno Kreisky arra a problémára figyelmeztet, hogy a társadalmi rend megkérdőjelezése közben a szociáldemokrata vezetők mennyire maradnak „szavahihetők”.²

A tőkésországokban a szociáldemokrata mozgalomra közvetlenül kihat a kommunista párt befolyásának alakulása. Napjainkban, azon túlmenően, hogy a kommunista mozgalom előretör, egyes pártjai közel kerülnek a kormányzásban való részvételhez, a kommunista pártok új stratégiai és taktikai irányvonala is befolyással van a szociáldemokrácia magatartására.

A burzsoá propagandához hasonlóan az „eurokommunizmust” a szociáldemokrácia is úgy értelmezi, hogy „Nyugat-Európa egyes fontos kommunista pártjai megtették az első lépéseket a Moszkvától való függetlenség megteremtése érdekében... egyúttal annak is jelét adták, hogy meg akarnak szabadulni néhány hagyományos kommunista dogmától”.³ De ahogy a burzsoázia, a szociáldemokrácia sem egységesen ítéli meg az „eurokommunista” pártok politikájának „őszinteségét”. Vezetőinek egy része nagy reményeket fűz az egyes kommunista pártok „továbbfejlődéséhez”, elképzelhetőnek tartja teljes „szociáldemokratizálódásukat”, ami gyakorlatilag osztálycéljaik feladását, a marxizmus—leninizmus megtagadását, a kommunista mozgalommal való szakítást jelentené. Más szociáldemokrata vezetők viszont „taktikázásnak”, választási fogásnak tartják ezeknek a kommunista pártoknak a mai politikáját. De mindenképpen: a fejlett tőkésországok kommunista pártjainak új programjaiban a szociáldemokraták nem lebecsülendő „kihívást” látnak, s attól tartanak, hogy az e programokban foglalt célkitűzések elhódítják majd tőlük a reformista kormányzati tevékenységben csaldott munkás, sőt kispolgári és értelmiségi szavazóik egy részét. Erre válaszolva népszerűsítik az „euroszocializmust”, s azt hangsúlyozzák, hogy az új kommunista pártprogramok csupán teóriák, a gyakorlat eddig nem igazolta őket, a szociáldemokrata programok realitását és helyességét viszont már megmutatta számos párt kormányzati tevékenysége.

A különböző tényezők bonyolult és ellentmondásos hatásának megfelelően a hetvenes években országoként és időszakoként eltérően alakultak a szociáldemokrácia pozíciói.

Szembetűnő a változás *Portugáliában*: itt az 1974. áprilisi de-

mokratikus fordulatot követően a korábban illegális Portugál Szocialista Párt a nyugat-európai szociáldemokrácia támogató-sával rövid idő alatt jelentős befolyást szerzett, s az ország leg-erősebb pártja lett. De vezetőségének a portugál és a nemzet-közi monopoltőke érdekeit szolgáló, a forradalmi vívmányok el-lenében a burzsoá törekvéseket támogató politikája, kommunis-taellenessége kiábrándította a párttagok egy részét, s a párton belüli baloldal kivált, Szocialista és Demokratikus Baloldali Unió néven új pártot alakított. A Szociáldemokrata Párt — amely szavazóinak számát tekintve a második politikai erő Por-tugáliában — a jobboldali, kispolgári Demokratikus Néppártból jött létre egyszerű névváltoztatással. Nincsen jelentősebb mun-kásbázisa, a kispolgárság, a középrétegek, a kis- és a középbur-zsoázia pártja.

Spanyolországban a Franco-diktatúra éveiben az illegalitásba szorított szociáldemokrácia megosztott volt. A demokratikus ki-bontakozással együtt fokozatosan előretört a nyugat-európai szociáldemokrata pártoktól is támogatott Spanyol Szocialista Munkáspárt, a választásokon a szavazatok több mint 30 százalé-kát szerezte meg, s ezzel a parlament második legerősebb pártja lett. A szavazatok 5 százalékát elnyert Népi Szocialista Párt szo-rosra fűzi kapcsolatait a Spanyol Szocialista Munkáspárttal, sőt szó van szervezeti csatlakozásról is. A kisebb szocialista, szociál-demokrata orientációjú pártok visszaszorultak, nem számotte-vőek az ország politikai életében.

A *görög munkásmozgalomban* nincsenek jelentősebb hagyo-mányai a szociáldemokráciának. A polgári demokratikus erők között korábban jelentősnek számító párt, a Centrumunió — Új Erők a fasiszta diktatúra bukását követően fokozatosan kiépítette kapcsolatait a Szocialista Internacionáléval, 1977 elején napirendre tűzték a párt szociáldemokratává nyilvánítását is, de ez nem következett be. Az 1977. decemberi választásokon el-szenvedett kudarca — az 1974. évi 20 százalékkal szemben a szá-vazatoknak mindössze 12 százalékát szerezte meg — a nemzet-közi szociáldemokrácia körében is csökkentette e párt jelentő-ségét. Ugyanakkor jelentősen előretört a szocialista orientációjú, szélsőbalos vonásokat is mutató, zömmel kispolgári és értelmi-ségi erőket tömörítő Pánhellén Szocialista Mozgalom; 1977-es választási eredményei csaknem kétszeresen haladták meg az

1974-es eredményeit, s a szavazatok 25 százalékával a nem kommunista ellenzék vezető ereje lett.

A hetvenes évek elejéhez képest jelentősen megerősödött a szociáldemokrácia *Franciaországban*, választási eredményei a legutóbbi két év során meghaladták a kommunistákéit. A Francia Szocialista Párt nemcsak a baloldal, hanem az egész országnak is egyik befolyásos pártja, a burzsoázia komolyan számol vele.

Néhány fejlett tőkésországban meggyöngültek a szociáldemokrata pártok pozíciói. Különösen érzékeny vereséget szenvedett az 1976. évi *svéd* választásokon Svédország Szociáldemokrata Munkáspártja, s négy évtized után kénytelen volt átadni a jobboldali ellenzék polgári, liberális és konzervatív pártjainak az ország kormányzását. Ugyancsak 1976-ban az *NSZK-ban* megtartott választásokon a koalícióban kormányzó Németország Szociáldemokrata Pártja mandátumokat veszített, a jobboldali kereszténydemokrata-keresztényszocialista ellenzék viszont növelte mandátumai számát, de itt kormányváltás nem következett be. Az 1976. júniusi *olaszországi* választásokon az Olasz Szocialista Párt is szavazatokat veszített, a jobboldali Olasz Szociáldemokrata Párt befolyása pedig az utóbbi néhány évben minimálisra csökkent. Olaszországban azonban a szocialisták visszaszorulásán nem egyedül a jobboldal nyert, az elhódított szocialista-szociáldemokrata szavazatokon lényegében egyenlő mértékben osztozott a kereszténydemokrata és a kommunista párt.

A nyugat-európai szociáldemokrata mozgalom összességében kedvező mérlegéből három, többé-kevésbé általánosítható következtetés vonható le. Először: azokban az országokban tört előre a szociáldemokrácia, ahol a korábbi önkényuralmi, diktatórikus rendszert polgári demokratikus rendszer váltotta fel. Másodszor: azoknak a szociáldemokrata pártoknak gyengült a befolyása, amelyek a tőkés válságjelenségek kiéleződésének időszakában — egyedül vagy koalícióban — kormányon voltak. Harmadszor: a megerősödött pártok többsége a nemzetközi szociáldemokrata mozgalom baloldalán helyezkedik el, illetve baloldali jelszavakkal tudta erősíteni befolyását.

A szociáldemokrácia magatartása, politikája természetesen olyan tényezőkkel is összefügg, mint pártjainak tömegbázisa és ideológiai platformja, valamint a pártokon belüli erőviszonyok.

Az egyes szociáldemokrata, szocialista pártok tagságának társadalmi összetétele a különböző országok eltérő munkásmozgalmi hagyományainak, osztálystruktúrájának, politikai viszonyainak megfelelően más-más képet mutat, de szinte valamennyiben meglehetősen magas a munkások aránya. Az 1976-os adatok szerint Németország Szociáldemokrata Pártja tagságának 44,5, az Olasz Szocialista Párt tagságának 45,2, Ausztria Szocialista Pártja tagságának pedig 42 százaléka tartozott a munkáosztály soraiba. Kiugróan magas — 80, illetve 75 százalék — a munkások aránya a brit Munkáspártban és Svédország Szociáldemokrata Munkáspártjában. Ez azonban abból adódik, hogy az előbbinek 6 és félmillió tagjából több mint 5 és félmillió, az utóbbinak 1 millió tagjából pedig háromnegyed millió úgynevezett kollektív tag, aki a szakszervezetbe lépve automatikusan — és meglehetősen formálisan — tagja lett a pártnak is. A Francia Szocialista Pártban a fenti pártoktól eltérően a párttagoknak mindössze 16 százaléka a munkás.

A legtöbb szociáldemokrata, szocialista párt tagjainak megközelítőleg a fele munkás. A párttagok soraiban a munkássággal nagyjában azonos a súlya a nem munkás rétegeknek, köztük az értelmiségieknek, a kistulajdonosoknak, a kis-, sőt néhány pártban a középtőkés vállalkozóknak is. Ha viszont a vezető szervek társadalmi összetételét vizsgáljuk, azt látjuk, hogy a vezetés magasabb szintjein egyre kevesebb a tényleges vagy akár eredeti foglalkozás szerinti munkás, a legfelső vezetésben pedig szinte kizárólag a kispolgári-polgári rétegek technokrata és más értelmiségi képviselői szerepelnek. E pártok maguk is beismerik, hogy vezetésüket az úgynevezett akadémiai szárny vette át; vagyis olyanok, akik a gyakorlati munkásmozgalmában már nem vettek részt, fizetett tisztviselőkként az egyetemekről kerültek a szakszervezetekbe, illetve a szociáldemokrata pártokba.

A szociáldemokrácia jellegzetes ellentmondásos természetének egyik oka tehát a szociáldemokrata, szocialista pártok tagságának társadalmi összetételében rejlik. Olyan munkáspártok ezek, amelyeknek tagjai sorában a nem munkás rétegek némi többségben, a vezető szervezetekben pedig ezek a rétegek túlsúlyban vannak. Másképp nézve azt is mondhatjuk, hogy a szociáldemokrata, szocialista pártok olyan, többnyire nem kizsákmányoló, kistulajdonosi középrétegeket tömörítő pártok, amelyek-

ben jelentős munkástömegek is vannak, s ezek törekvéseit és nézeteit a vezetőknek a politika meghatározásakor okvetlenül figyelembe kell venniük. Összetételüket tekintve tehát, a szociáldemokrata, szocialista pártok *munkás- és egyszersmind kispolgári pártok*.

A szociáldemokrácia nyíltan vallja, hogy politikája nem alapul egységes, összefüggő ideológián. A Szocialista Internacionálé 1951. évi alakuló kongresszusán elfogadott és ma is érvényes nyilatkozat szerint: „A demokratikus szocializmus olyan nemzetközi mozgalom, amely semmiképpen nem követel merev nézetazonosságot. Mindegy, hogy a szocialisták marxista vagy más koncepciójú társadalomelemzésből, vallási vagy humanitárius elvekből alakítják ki meggyőződésüket, valamennyien ugyanazon célért küzdenek, a társadalmi igazságosságért, a jobb életért, a szabadságért és a világbékéért.”⁴ Ennek megfelelően a mozgalom eszmerendszerének összetevői között megtalálhatók a klasszikus polgári filozófia tanításai, a keresztény etika, a különböző eredetű általános humanista nézetek, a szakszervezeti és a munkásszövetkezeti mozgalom gyakorlatának általánosított tapasztalatai. Felhasználják a marxizmus egyes tanításait is, kategorikusan elvetik viszont a leninizmus valamennyi alaptételét. A reformizmus eszmei alapját tehát — a párttagok társadalmi összetételéhez hasonlóan — szintén a munkás és a kispolgári-polgári osztálytartalom ellentmondása jellemzi.

Az adott országban zajló osztályharc, a társadalmi osztályok és rétegek gazdasági helyzete és politikai állásfoglalása jelentős befolyással van az illető szociáldemokrata párt tagságára és vezető szerveire. Ennek következtében e pártokban differenciálódás megy végbe, különböző irányzatok keletkeznek, csoportosulások jönnek létre, pólusok alakulnak ki. Vannak *jobboldali*, nyíltan antikommunista szociáldemokrata irányzatok, és létrejönnek mérsékelt álláspontot elfoglaló, *centristáknak* nevezett csoportok, jelen vannak továbbá a szociáldemokráciában a dolgozók érdekeit — különböző mértékben — megfogalmazó, az osztályharc fontosságát részben felismerő és — főleg deklarált követeléseikben, néha tetteikben is — radikálisabb erők: a *baloldal*. Ezek az irányzatok eltérő módon közelítik meg a különböző politikai kérdéseket, így más-más a viszonyuk a kommunista pártokhoz is.

A szociáldemokrata pártok politikai törekvéseit — a mozgalom ellentmondásos természetének megfelelően — *kettősség* jellemzi. Sajátos vonása a szociáldemokráciának a nagyfokú alkalmazkodási készség és a messzemenő pragmatizmus. Következik ez a szociáldemokrácia sajátos osztálybázisából, az osztályjelleg nyílt tagadásából és a különféle, sok tekintetben ellentétes nézeteket ötvöző eszmei alapból.

A kettős politikai arculat — a bel- és a külpolitikában egyaránt — valamiféle „harmadik út” keresésében mutatkozik meg.

A Szocialista Internacionálé 1962-es oslói kongresszusának álláspontja szerint: „Egyaránt visszautasítjuk a kommunizmus lelketlen önkényuralmát és a kapitalizmus pazarló igazságtalanságát... A kommunizmus és a kapitalizmus egyaránt olyan korszak felé mutat vissza, amelyben az embereket nem minden erőfeszítés forrásának és egyúttal céljának, hanem pusztá nyersanyagnak tekintették”.⁵ A szociáldemokrácia elveti a forradalmat, és ezzel együtt a kommunista mozgalmat diktatórikus-bürokratikus erőnek nevezi. Ugyanakkor látja a kapitalizmus súlyos belső problémáit, és igyekszik rájuk olyan megoldást találni, amely a tőkés rendszert fenntartva, „továbbfejlesztené” azt. Ellenzi a burzsoázia szélsőséges diktatúráját, szembenáll a fasizmussal, amely saját tapasztalatai szerint is létét fenyegeti. A szociáldemokrácia szocializmusról beszél, de valójában nem kívánja a kapitalizmus megszüntetését. Politikája a reformokkal megerősített tőkés társadalmi rendszer védelmére, megszilárdítására, szükség esetén visszaállítására irányul.

A szociáldemokráciának nincs átgondolt, világos szocializmus-koncepciója, ezt a „demokratikus szocializmus” meglehetősen ködös fogalma hivatott pótolni. Németország Szociáldemokrata Pártjának 1959-ben Bad-Godesbergben elfogadott programja szerint a „demokratikus szocializmus” olyan társadalom, amelyben minden ember szabadon kifejlesztheti személyiségét, s a közösség hasznos tagjaként felelősen veheti ki részét az emberiség gazdasági és kulturális életének formálásában. A gazdasági program alapján kidolgozott és a párt 1976-os mannheimi kongresszusán elfogadott „Orientációs terv 1985” elnevezésű dokumentum szintén előírja a társadalomnak a „demokratikus szocializmus” szellemében történő átforgatását, ami a párt el-

nöke, Willy Brandt szerint „több szabadságot, társadalmi igazságosságot és szolidaritást jelent”.⁶ Lényegében hasonló általánosságokat tartalmaz a „demokratikus szocializmusról” szóló minden szociáldemokrata fejtegetés. Annyi kiderül belőlük, hogy a „demokratikus szocializmus” a valóságban nem más, mint a szociáldemokratáktól kormányzott, polgári demokratikus intézményekre támaszkodó tőkés rendszer, amelyben szerintük a legfejlettebb demokrácia uralkodik, maradéktalanul érvényesülnek az egyéni és a kollektív emberi szabadságjogok. Ebből az is nyilvánvaló, hogy a „demokratikus szocialista” társadalom megteremtéséhez nem kell megváltoztatni a hatalmi és tulajdonviszonyokat, csupán szociális intézkedésekre van szükség, és biztosítani kell az osztályok felett állónak tekintett államhatalom demokratikus működését. Ennek a felfogásnak megfelelően a kormányon levő szociáldemokrata pártok törekszenek a polgári demokratikus vívmányok és intézmények megerősítésére, fellépnek a fasiszta, szélsőjobboldali irányzatokkal szemben, ugyanakkor viszont a kommunisták visszaszorítására irányuló konkrét intézkedéseket hoznak, szabad utat adnak a kommunistaellenes propagandának, sőt csatlakoznak hozzá.

A szociáldemokrata, szocialista pártok az elmúlt években minden rendelkezésükre álló eszközzel igyekeztek megmenteni a válsággal küszködő kapitalista társadalmi rendszert. Olof Palme, Svédország Szociáldemokrata Munkáspártjának elnöke, a Willy Brandt nyugatnémet és Bruno Kreisky osztrák pártelnökökkel 1975 májusában, Bécsben folytatott eszmecséréen nyíltan megfogalmazta: „A kapitalista rendszer jelenleg kétségtelenül válságban van, a kapitalista társadalom számtalan alapértékét kétségbe vonják... A kapitalizmus mostani válsága egyben az ipari társadalom válsága, és a mi feladatunk, hogy megmentjük az ipari társadalmat”.⁷ A szociáldemokraták erőfeszítései arra irányulnak, hogy helyreállítsák a válság kiéleződése következtében megbomlott társadalmi egyensúlyt, csökkentsék az osztályharc hevességét. Fellépnek a monopóliumoknak azokkal a törekvéseivel szemben, hogy a válság terheit a dolgozó tömegekre hárítsák át, ugyanakkor igyekeznek visszafogni a dolgozók követeléseit, és nagyobb áldozatok vállalására próbálják rábírní őket. Ebben közreműködnek a szociáldemokrata irányzatú szakszervezetek is.

Különös figyelmet érdemel, hogy napjainkban egyes szocialista, szociáldemokrata pártok gazdaságpolitikai követelései túllépnek a „hagyományos” reformista politikán. Államosítási programjaik előirányozzák a monopoltőke gazdasági és ezzel összefüggésben politikai hatalmának bizonyos mértékű korlátozását, sikraszállnak a munkásellenőrzés bevezetéséért, kiterjesztéséért is. A Francia Szocialista Párt a kommunistákkal és a baloldali radikálisokkal közösen kidolgozott kormányprogramban, Svédország Szociáldemokrata Munkáspártja pedig még kormányzása idején olyan intézkedések megvalósítását tűzte célul, amelyek már a hatalmi és tulajdonviszonyoknak a szociáldemokrácia által mindeddig érintetlen területére hatolnának. A jelenség új, nehezen illik bele a reformizmusról eddig kialakult képbe, hatása és megítélése egyaránt ellentmondásos.

A Francia Szocialista Párt 1977 derekán a közös kormányprogram korszerűsítésének vitája során szeretett volna visszalépni ezekben a kérdésekben. Ez a baloldali egység meggyengüléséhez vezetett, végső soron pedig nagy szerepe volt abban, hogy elmaradt a várt baloldali győzelem a választásokon. Svédországban mind szociáldemokrata, mind pedig burzsoá körökben sokan azon a véleményen vannak, hogy a szociáldemokraták 1976. évi választási vereségének egyik okát a monopoltőke tulajdonát veszélyeztető reformtérvekben kell keresni. Egyelőre nyitott kérdés, hogy ezekben az esetekben a reformizmus pragmatizmusának újabb jeléről, átmeneti manőverről van-e szó, vagy a szociáldemokrácia tényleges változásának, fejlődésének első lépéseiről.

A nemzetközi kérdések megközelítésében, a mozgalom és az egyes pártok konkrét nemzetközi tevékenységében szintén tükröződik a szociáldemokrata politika kéttőssége.

A szociáldemokraták a nemzetközi kérdések megítélésében általában *figyelembe veszik a realitásokat*, és tudják, hogy a nemzetközi feszültség, a hidegháború korlátozza mozgásszabadságukat, akadályozza a reformista manőverezést, ezért objektív érdekük a béke, a biztonság megszilárdítása, az enyhülési folyamat elmélyítése és katonai enyhüléssel való megerősítése, a leszerelés előmozdítása.

A Szocialista Internacionálé 1976 novemberében, Genfben

megtartott XIII. kongresszusának határozata leszögezte: „A Szocialista Internacionálé felszólít a nukleáris potenciál továbbadásának azonnali megszüntetésére a nukleáris fegyverzet ellenőrzése, valamint a hasadó anyagok és a hozzájuk kapcsolódó technológia exportjának és importjának ellenőrzése révén; felszólít a nukleáris kísérletek betiltására és atomfegyver-mentes övezetek létesítésére. Úgy véli továbbá, hogy a fegyverellenőrzés kialakításában lényeges előrelépést jelentenének a kémiai és bakteriológiai hadviselés, valamint a környezetpusztító fegyverek betiltását szolgáló egyezmények”.⁸

A szocialista, szociáldemokrata pártok — kormányzati pozícióikat felhasználva — jelentős szerepet vittek és visznek a nemzetközi légkör javításában. Németország Szociáldemokrata Pártja az 1960-as évek elején még ellenzékben kidolgozott, majd 1965-ös kormányrakerülését követően — főként az 1970-es években — fokozatosan érvényesített „új keleti politikája” kétségkívül lényegesen hozzájárult az európai biztonságot fenyegető úgynevezett német kérdés fontos problémáinak megoldásához, a Német Szövetségi Köztársaság és a szocialista országok közötti kapcsolatok rendezéséhez a békés egymás mellett élés elvei alapján, ezzel az európai biztonsági és együttműködési konferencia útjában álló akadályok elhárításához. Nyugat-Európa szociáldemokrata kormánypolitikusai nem lebecsülendő segítséget nyújtottak, ahhoz, hogy a helsinki konferencia előkészítése során minden kérdésben sikerüljön valamennyi részt vevő ország számára elfogadható kompromisszumot kialakítani.

A Szocialista Internacionálé és az egyes szociáldemokrata, szocialista pártoknak a legfontosabb nemzetközi kérdésekben elfoglalt álláspontja, főként pedig konkrét magatartásuk a kétségtelen pozitív vonásokkal együtt erősen *ellentmondásos*.

A kormányon levő szociáldemokrata pártok például nem töltenek be egyértelműen pozitív szerepet a helsinki Záróokmány ajánlásainak valóra váltásában. A belgrádi találkozó előkészületei és munkája során politikusaik is részt vállaltak — jóllehet lényegesen mérsékeltebb formában, mint az Egyesült Államok kormánya — azokban a törekvésekben, amelyek az emberi jogok ürügyén a szocialista országok valamiféle „elszámoltatására” és társadalmi-politikai rendszerük lejáratására irányultak.

Azok a szociáldemokrata vezetők, akik részesei voltak az imperialista katonai tömbök létrehozásának, részben ma is kiállnak a NATO fenntartása, sőt erősítése, valamint új, veszélyes fegyverfajták bevezetése mellett.

A Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének azokra a javaslataira, amelyeket az 1976. decemberi bukaresti ülésén tett a katonai enyhülés előmozdítására, azok a nyugat-európai kormányok sem adtak érdemi, pozitív választ, amelyekben a szociáldemokrata pártok kizárólagos vagy jelentős szerepet játszanak. A leszerelési tárgyalásokon, így Bécsben a közép-európai haderőcsökkentési értekezleten, a szociáldemokrata politikusok a NATO álláspontját képviselik, lényegében a tőkés világ katonai fölényére törekszenek.

A szociáldemokrácia ellentmondásos nemzetközi állásfoglalásainak és gyakorlatának egyik oka a már említett „harmadik út” keresése. A genfi kongresszus idézett határozata is megfogalmazta ezt: „Mai világunkban a kapitalizmus és a kommunizmus továbbra is a modern társadalomban létező elnyomás két formája... Egy olyan világban, amelyben tartósan azoknak a tömböknek a hatalmi politikája uralkodik, amelyek vetélytársak, s ugyanakkor egymás cinkosai is, a Szocialista Internacionáléban tömörült erőknél és mindazoknak, akik csatlakozni kívánnak hozzá, más alternatívával kell előállniuk... a kapitalizmus és a kommunizmus egyetlen alternatívája: a szocializmus”.⁹

A nemzetközi politikában tapasztalható szociáldemokrata kétarcúság másik oka abban rejlik, hogy realitásként tudomásul vették ugyan a szocialista világrendszert, de nem tekintik megváltoztathatatlan történelmi realitásnak a szocialista országok társadalmi rendszerét. A nemzetközi enyhülést olyan eszköznek is tekintik, amellyel befolyásolni lehet a szocialista országokat, hogy belső rendjüket „liberalizálják”.

A politikai és a katonai enyhülés, a leszerelés általános, elvi megközelítésében és egyes konkrét kérdéseiben folytatott szociáldemokrata politika azt mutatja, hogy a szociáldemokrácia a két világrendszer küzdelmében a tőkés magántulajdonra épülő kapitalizmus oldalán áll, ugyanakkor nem akarja e küzdelem túlzott kiéleződését. Nemzetközi politikája ezért *egyszerre irányul* az érdekeinek megfelelően szabályozott együttműködés megteremtésére és az érdekeit még nem veszélyeztető szemben-

állás fenntartására. Ezzel — sajátos módon — elősegíti az emberiség, a béke ügyét, ezen belül a haladó erők, a munkásmozgalom törekvéseit, egyúttal szolgálja a burzsoázia osztálycéljait is.

A szociáldemokrácia elítéli az afrikai fajüldöző rendszereket, a gyarmati elnyomás végleges felszámolása mellett száll síkra. Pártjai az elmúlt évek során tevékenyen felléptek a fegyveres konfliktusok felszámolásáért, a válságos helyzetek politikai rendezéséért. Minden esetben a konfliktusok olyan rendezésére törekedtek azonban, hogy az ne járjon együtt a szocializmus, a forradalom híveinek térhódításával, a szocialista országok, a kommunista mozgalom befolyásának, a marxizmus—leninizmus hatásának növekedésével.

Hasonló indítékúak a szociáldemokrata mozgalom állásfoglalásai a *nemzetközi gazdasági kapcsolatok* vitás kérdéseiben is. Pártjai támogatják a fejlődő országok követeléseit az úgynevezett új nemzetközi gazdasági rend megteremtésére. A leggazdagabb nyugat-európai országok szociáldemokrata kormányai jelentős anyagi támogatást is hajlandók nyújtani Afrika, Ázsia és Latin-Amerika országainak gazdasági elmaradottságuk felszámolásához. Ezt a politikájukat egyrészt a tőkésországok közvetlen gazdasági érdekei, másrészt hosszabb távú megfontolások indokolják. Az európai tőkésországok rá vannak utalva a fejlődő országok nyersanyagkincseire és energiaforrásaira, szükségük van olcsó munkaerejükre és felvevő piacukra; itt el lehet helyezni a gyengébb minőségű késztermékeket is. Az „új nemzetközi gazdasági rend” megteremtésére irányuló követeléseket „helyes”, vagyis nekik megfelelő irányba akarják terelni, hogy Afrika, Ázsia és Latin-Amerika országai megmaradjanak a tőkés világ-gazdaság keretében. A szociáldemokrácia ezzel egyidőben a távolabbi jövőt is mérlegeli. Felismerte azt a tényt, hogy a fejlődő országok többségében előtérbe került az „útválasztás” kérdése — ami szükségszerűen fokozza az ideológiai, gazdaságpolitikai és társadalompolitikai kérdések iránti érdeklődést —, és ezt a helyzetet igyekszik a maga javára hasznosítani. A polgári humanitárius megfontolások szerint is jogos politikai törekvések — mint például a fajüldözés, a brutális gyarmati elnyomás elleni fellépés — támogatása, a tőkés világ-gazdaság kereteit lényegé-

ben nem veszélyeztető gazdasági követelések felkarolása és a gazdasági segítségnyújtás célja tulajdonképpen az, hogy előkészítse, megkönnyítse a szociáldemokrácia közvetlen szervezeti és ideológiai behatolását.

A szorosabb kapcsolatok kialakítása céljából a fejlődő országok nemzeti felszabadító mozgalmait, nemzeti demokratikus pártjait rendszeresen meghívják a nyugat-európai szociáldemokrata, szocialista pártok kongresszusaira. Ugyancsak rendszeressé váltak a Szocialista Internacionálé képviselőinek látogatásai a fejlődő országokban. Ezek közé tartoztak a Bruno Kreisky vezette delegációk közel-keleti útjai, az Olof Palme vezette küldöttség 1977. szeptemberi látogatása az Afrika déli részén levő úgynevezett frontországokban, továbbá több európai szociáldemokrata vezető látogatása Latin-Amerikában. A Szocialista Internacionálé értékelése szerint ezek a látogatások hasznosan járultak hozzá a két- és többoldalú kapcsolatok szorosabbra fűzéséhez, a „demokratikus szocializmus” népszerűsítéséhez. Az Afrikában és Latin-Amerikában megrendezett tanácskozások — így az 1974-es dakari, az 1975-ös tuniszi, az 1976-os és 1977-es caracasi találkozó — a szocialista, szociáldemokrata orientációjú pártok erősítésére, az Internacionálé regionális munkájának javítására és a fejlődő országok rokonszenvező pártjainak és mozgalmainak megnyerésére törekedtek, egyúttal pedig a tudományos szocializmus befolyását akarták ellenőrizni. Ez év nyarára újabb tanácskozást készítenek elő a szenegáli fővárosban.

Annak érdekében, hogy növeljék a Szocialista Internacionálé befolyását az úgynevezett harmadik világ országaiban, törölték a szervezeti szabályzatnak azt a pontját, amely megakadályozta az egypártrendszerű országok uralkodó pártjainak felvételét. Ez a módosítás több afrikai párt csatlakozását tette lehetővé.

A szociáldemokrata behatolás különböző — gazdasági, politikai, ideológiai — eszközöket, valamint céljai közötti szoros összefüggést jól tükrözték egyes pártvezetők felszólalásai a Szocialista Internacionálé legutóbbi kongresszusán is. Joop den Uyl, a holland Munkapárt elnöke (abban az időben egyúttal az ország miniszterelnöke) nyomatékosan hangsúlyozta, hogy egy olyan gazdag ország képviselőjeként beszél, amely nem keveset tett a fejlődő országok támogatása érdekében: „Országom 1975-ben

bruttó nemzeti termékének az előirányzott 0,7 százaléknál nagyobb hányadát fordította segélyekre. 1976-ban a gazdasági visszaesés és a munkanélküliség ellenére is tartani tudta a tervezett 1,35 százalékos arányt.”¹⁰ Willy Claes, a Belga Szocialista Párt társelnöke szerint a gazdasági segítséget példaadással kell összekapcsolni: „Ajánljuk példaként a szocialista alternatívát a harmadik világnak. Semmit sem kell rájuk erőltetnünk. Nyissuk meg a fejlődő országok előtt az utat egy másik választáshoz.”¹¹ Giuseppe Saragat, az Olasz Szociáldemokrata Párt elnöke pedig pontosan meg is határozta e választás tartalmát: „Az iparilag fejlett [értsd: kapitalista!] országoknak ideológiai és politikai példaként kell szolgálniuk a fejlődő országok számára, a gazdaság irányításának és szervezésének új módjait kell hogy javasolják.”¹²

A munkásmozgalomban kezdettől megvolt az igény arra, hogy összehangolják a különböző országok munkáspártjainak tevékenységét. Ezt a törekvést fejezte ki 1864-ben a Nemzetközi Munkás-Szövetség (I. Internacionálé), majd 1889-ben a II. Internacionálé létrehozása. A kettészakadt munkásmozgalom jobboldali reformista és centrista pártjait az 1923-ban alakult Szocialista Munkásinternacionálé tömörítette. Ez a második világháború kezdetén éppúgy széthullott, mint elődje az első világháború idején. A második világháborút követően ismét hozzáálltak a szociáldemokrata mozgalom új központjának megteremtéséhez: 1946-ban Londonban megalakították a Szocialista Információs és Összekötő Irodát, a következő évben Antwerpenben pedig a Nemzetközi Szocialista Konferenciák Bizottságát. 1951-ben Frankfurt am Main-ban létrehozták az azóta is működő *Szocialista Internacionálét*.

A Szocialista Internacionálé — tagpártjaihoz hasonlóan — meglehetősen laza szervezet. Nem hoz kötelező érvényű határozatokat, a kétévenként megtartott kongresszusok dokumentumai ajánlás jellegűek. Willy Brandt, akit a legutóbbi, genfi kongresszuson választottak az Internacionálé elnökévé, záróbeszédében a következőképpen jellemezte az I. és a II. Internacionálé, valamint a Szocialista Munkásinternacionálé örökösének tekintett szervezetet: „Felvetődik a kérdés, mi maga az Internacionálé és mi nem, mi lehet és mi nem lehet. Mindenesetre soha nem volt

és nem is lesz nemzetközi központi parancsnokság, amely előírja tagpártjainak, hogy milyen politikát folytassanak saját országukban. Azokat a vádak, hogy az [Internacionálé] egy nemzetközi párt, uniformizált doktrínákkal, a reakciós körök táplálják, azzal a szándékkal, hogy azonosítsanak bennünket az olyan erőkkkel, amelyek saját hatalmuk megszilárdítása érdekében a centralista struktúrához ragaszkodnak... A Szocialista Internacionálé nem tud és nem is akar tagpártjainak összetettsége és egymástól való különbözősége nélkül létezni, mivel mindez hosszú történelmi fejlődés eredménye, és az eltérő objektív körülményeket fejezi ki. Hasonlóképpen nem akarunk elsiklani a szubjektív különbségek, a különféle területeken meglevő véleményeltérések felett. Nem volt és nem is lesz világméretű szociáldemokrata végrehajtó szerv. Az Internacionálé szuverén pártok munkacsoportja, amelyeket a közös meggyőződés és egyes esetekben évtizedes közös érzések kötnek össze. Együttműködésünket nem utasítások vagy irreális többségi döntések határozzák meg, hanem az eszmék és az erkölcsi ösztönzők, nem utolsósorban pedig a közös megoldások keresése.”¹³

A laza szervezeti keretek lehetővé teszik, hogy a Szocialista Internacionálé rugalmasan járjon el, amit segít a tagpártok pragmatizmusa, nagyfokú alkalmazkodóképessége is. A genfi kongresszuson Willy Brandt négy területen minősítette különösen eredményesnek az internacionálé tevékenységét: az enyhülés és a kelet-nyugati kapcsolatok előmozdításában; a nyugat-európai együttműködés fejlesztésében; Portugália, Spanyolország és Görögország szocialistáinak és az ottani demokratizálódási folyamatnak a támogatásában; a fejlődő, mindenekelőtt a latin-amerikai és arab országokkal, „demokratikus mozgalmakkal” való kapcsolatok erősítésében.

Az európai biztonsági és együttműködési értekezlet Záróokmányának aláírása után mindössze egy nappal, 1975. augusztus 2-án a szociáldemokrata pártvezetők Stockholmban találkoztak. Értékeltek a Helsinkiben elért eredményeket, és — ami még lényegesebb — kialakítottak bizonyos munkamegosztást a Záróokmány „kosarainak” témáiban, véleményt cseréltek a várható problémákról és a kínálkozó lehetőségekről, a tennivalókról.

Az is kétségtelen — bár nem válik dicsőségére —, hogy a

nemzetközi szociáldemokrácia gyorsan és hatékonyan, a kormányzati pozíciókból adódó lehetőségeket is felhasználva, a gazdasági és politikai nyomás változatos eszközeit alkalmazva lépett fel Portugáliában — Willy Brandt szavaival —: „... a Mario Soares vezette Szocialista Párt mellett, amikor fennállt annak veszélye, hogy a korábbi diktatúrát egy másik fogja követni...”¹⁴ A valóságban a szociáldemokrata pártok akciói, amelyeket a Szocialista Internacionálé külön e célra létrehozott munkabizottsága hangolt össze, a portugál és a nemzetközi burzsoáziát segítették abban, hogy a Portugál Kommunista Pártot a kormányból kiszorítva, megszilárdítsa a tőkés rendszert és hatalmát, mely az 1974. áprilisi demokratikus fordulatot követő gyors forradalmi kibontakozás során meggingott.

Chile példája viszont a szociáldemokrácia szolidaritási tevékenységére is jellemző kétarcúságának másik oldalát mutatja. A fasiszta katonai hatalomátvétel óta a Szocialista Internacionálé jelentős erkölcsi, politikai és anyagi segítséget nyújt tagpártjának, a Chilei Radikális Pártnak, de a Népi Egység antifasiszta ellenállási mozgalmának támogatásával közvetve a kommunistákat is segíti.

A portugáliai forradalmi fejlődéssel és a chilei antifasiszta ellenállással kapcsolatban tanúsított ellentmondásos magatartás is megmutatta: a szociáldemokrácia az *általános demokratikus reformokon nyugvó tőkés társadalmat védelmezi — a konkrét helyzetnek megfelelően — a fasiszta diktatúrával vagy a kommunista párttal szemben.*

A Szocialista Internacionálé genfi kongresszusán jelentős szervezeti változásokról is döntöttek. Willy Brandt személyében új elnököt választottak, a főtitkári posztra pedig a svéd Bernt Carlsson került. Módosították a szervezeti szabályzatot, és öt új pártot vettek fel. Az eltelt másfél év tapasztalatai bizonyos értelemben igazolták azoknak a kongresszusi felszólalóknak a szavait, akik „új kezdetről” beszéltek a Szocialista Internacionálé tevékenységében. A szervezet valóban aktivizálódott; a jelek szerint a korábbi évekhez képest eredményesebben — több területen és hatékonyabban — hangolja össze a tagpártok nemzetközi tevékenységét. Ezzel a nemzetközi kommunista mozgalomnak okvetlenül számolnia kell.

A KOMMUNISTÁK ÉS A SZOCIÁLDEMOKRATÁK VISZONYA NAPJAINKBAN

A kommunisták és a szociáldemokraták viszonyát — a párbeszéd, az együttműködés, az akcióegység lehetőségeit — napjainkban is részben az objektív tényezők, részben pedig a két munkásmozgalmi irányzat szubjektív törekvései, ezek változásai határozzák meg.

Az objektív tényezőket vizsgálva megállapíthatjuk, hogy *a két irányzat alapvető ideológiai ellentéte és stratégiai céljuk különbözősége változatlanul fennáll. Egyúttal változatlanul fennáll az összefogás szükségessége is. Amiben módosulás történt, az az együttműködés szükségszerűségének és lehetőségének a megítélése, annak fokozatos elfogadása.*

Mindkét oldalon hatnak még a régi beidegződések; ha csökkenő mértékben is, de érezhető a korábbi évtizedek merev szembenállásának és keserű tapasztalatainak a hatása. A kommunista pártoknak volt bátorságuk ahhoz, hogy ebben a kérdésben önkritikusan ítéljék meg lépéseiket, és levonják a tanulságokat a szociáldemokráciához való viszony tapasztalataiból. A szociáldemokrata vezetőkben eddig kevés volt a készség és az akarat arra, hogy szembenézzenek minden történelmi tanulsággal.

Egyes szociáldemokrata vezetők és teoretikusok a két irányzat közötti alapvető különbségekre helyezik a hangsúlyt, és úgy vélik, hogy amíg ezek fennállnak, addig nem lehet szó még párbeszédéről sem. Az együttműködést olyan feltételekhez kötik, amelyeknek elfogadása esetén a kommunista pártoknak ténylegesen megszűnne kommunista jellegük. Például Irwing Howe szerint le kellene mondaniuk ideológiai elkötelezettségükről, meg kellene tagadniuk a marxizmust—leninizmust, ezzel együtt a „szigorúan tekintélyuralmi struktúrát” — azaz szervezeti el-

veiket, fegyelmüket —, és szakítaniuk kellene a Szovjetunióval, mert „nem lehetnek igazi demokratikus erők, amíg elismerik az októberi forradalom mítoszát”.¹⁵ Egyes jobboldali szociáldemokrata vezetők minősítik és osztályozzák a kommunista pártokat, és ennek alapján kívánják megszabni a hozzájuk való viszonyt. Nyilvánvaló, hogy minden ilyen kísérlet zsákutcába vezet.

A kommunisták soraiban is fellelhető még olyan nézet, amely a szociáldemokráciát nemcsak ideológiai kérdésekben, hanem *minden kérdésben* is politikai ellenfélnek tartja. Az együttműködést az ilyen nézetek vallói csak a kommunista pártok ideológiai és politikai platformjának teljes elfogadása esetén tartják elképzelhetőnek, ami a mai körülmények között irreális feltétel.

A szakadást véglegesnek tekintő, a közeledést és az együttműködést gyakorlatilag kizáró szélsőséges nézetek mellett akadnak ellenkező irányú megalapozatlan, túlzó felfogások is. Az ilyen nézetek képviselői lényegében úgy látják, hogy a munkásmozgalom két nagy irányzata fokozatosan közeledik egymáshoz, míg végül valamilyen — világosan körül nem határolt — közös ideológiai-politikai alapon egyesül, összeolvad. Ezzel a felfogással is találkozhatunk mind a kommunista, mind pedig a szociáldemokrata sajtóban.

Például a román „Lumea” folyóirat egyik cikke sok helyes és reális megállapítás mellett túlzó következtetéseket is tartalmaz, azt állítva, hogy napjainkban „... a kommunisták és a szocialisták történelmi kibékülése megy végbe”.¹⁶ A belgrádi „Szozijalizam” folyóiratban megjelent: „A kommunisták és a szocialisták történelmi találkozása felé” című, főként a dél-európai országok társadalmi-politikai folyamatait elemző tanulmány szerint eddigi fejlődésük során „... sem a kommunista, sem a szocialista pártok nem feleltek meg a mozgalom történelmi küldetésének. Nyugat-Európában a szocializmushoz vezető út csupán a két áramlat meghaladásával, s egy új mozgalom más alapokon történő kialakulásával nyílhat meg.”¹⁷ Reiulf Steen, a Norvég Munkapárt egyik vezetője úgy véli, hogy: „a történelmi okokból különböző pártokhoz tartozó szocialisták, akik ma szocialistáknak, szociáldemokratáknak vagy kommunistáknak nevezik magukat, öt-tíz év múlva, történelmi ellentéteik dacára, közös alapokon fognak találkozni egymással Nyugat-Európában... végbemegy az ideológia összehangolása a tapasztalatokkal”.¹⁸

A munkásmozgalom két irányzatának egymáshoz való közeledését ténynek tekintő szociáldemokrata nézetek között is sajátos helyet foglalnak el azok, amelyek ezt a közeledést egyes nyugat-európai kommunista pártok „szociáldemokratizálódásának” fogják fel. Willy Brandt, aki többször hangsúlyozta kételkedését az úgynevezett eurokommunista pártok „fejlődésének őszinteségében”, ezt óvatosan így fogalmazta meg: „... nem tartom kizártnak, hogy abból, ami eddig olasz kommunizmus volt és még most is ezt a nevet viseli, idővel olyan valami fejlődik ki, amit Európa más részeiben nem kommunizmusnak neveztek el”.¹⁹ Bruno Kreisky határozottabb, és messzebb is megy: „... nem a demokraták áldozzák fel elveiket a kommunizmusnak, hanem a kommunisták kénytelenek feláldozni elveiket a demokrácia kedvéért... Azoknak a kommunista pártoknak, amelyek vállalják a demokráciát, azt is meg kell mondaniuk, hogy milyen célokat akarnak elérni a demokráciában. Ha azután következetesek, akkor lassacskán még pártjuk nevét is meg kell változtatniuk. Hiszen nem lehet egyidőben a demokratikus szocializmus mellett kiállni és mint korábban, a kommunista nevet viselni, mert a kettő tudvalevőleg nem azonos.”²⁰

Azok az állásfoglalások, amelyek az együttműködést a másik irányzat kapitulációjához kötik, éppúgy nem reálisak, mint a két mozgalom feltétel nélküli egybeolvadását hirdető vagy az úgynevezett eurokommunista pártok „szociáldemokratizálódást” követelő megközelítések; egyik sem viszi előre a kommunista és a szociáldemokrata pártok összefogásának ügyét. A nemzetközi munkásosztály akcióegységének megteremtését csak a realitások alapján lehet elősegíteni. Ehhez a két irányzat egybevágó érdekeiből kell kiindulni, ugyanakkor az alapvető különbségeiket nem szabad szem elől téveszteni.

Megítélésünk szerint a kommunista és a szociáldemokrata mozgalom viszonyának az a realista megközelítése, ha *az akcióegység megteremtésének lehetőségét nem kötik össze az ideológiai egyetértéssel*. A közös politikai akciók és az ideológiai viták ugyanis nem zárják ki egymást. Politikai kompromisszumokra, ésszerű engedményekre viszont mindkét oldalon szükség van az együttműködés érdekében. Ennek az a határa, hogy a kommu-

nista pártok ne tegyenek elvi engedményeket a szociáldemokrácia ideológiájának.

A kommunista mozgalom nemzetközi tanácskozásain többször megerősítette együttműködési készségét a szociáldemokráciával, ismételten megfogalmazta ennek szükségességét. Az elfogadott dokumentumok pontosan, egyértelműen meghatározták a közös akciók lehetséges területeit, és rávilágítottak az útjukban álló akadályokra is. Nem titkolták azt sem, hogy az együttműködésnek korlátai, határai vannak.

Legutóbb az európai kommunista és munkáspártok 1976-os *berlini értekezlete* foglalkozott a kommunisták és a szociáldemokraták együttes fellépésének kérdéseivel. A tanácskozás közös dokumentumában a részt vevő pártok: „...ismét hangsúlyozzák, hogy készek az egyenjogú együttműködésre, valamennyi demokratikus erővel, és kiváltképpen a szociáldemokrata, szocialista pártokkal a békéért, a demokráciáért és a társadalmi haladásért vívott harcban”.²¹ Az európai testvérpártok felhívták a figyelmet arra a tényre, hogy az antikommunizmus veszélyes fegyver, amelyet az osztályellenség a kommunisták eszméinek lejáratására, a munkásmozgalom megosztására, a demokratikus erők közös fellépésének megakadályozására igyekszik felhasználni. A berlini dokumentum ugyanakkor azt is kifejezte, hogy a kommunista és munkáspártok nem használják felelőtlenül az antikommunista jelzőt, „...nem tekintik antikommunistának mindazokat, akik nem értenek egyet politikájukkal vagy bírálják tevékenységüket”.²²

Az európai kommunista és munkáspártok képviselői a berlini értekezleten is hangsúlyozták, hogy a szociáldemokratákkal való lehetséges és szükséges politikai összefogás nem jelent ideológiai megbékélést. A dokumentum szavaival: „a konferencián részt vevő kommunista és munkáspártok újólag megerősítik, hogy elutasítanak minden olyan politikát és világnézetet, amely lényegét tekintve alárendeli a munkásosztályt a kapitalista rendszernek.”²³

A *Szocialista Internacionálé* megalakulásától egészen a hetvenes évek elejéig kategorikusan ellenezte tagpártjai és a kommunista pártok közötti kapcsolatokat. Kongresszusai, a Tanács, majd annak megszűnése után az Iroda ülései minden alkalommal megerősítették az 1951-es frankfurti nyilatkozat antikom-

munista tétéleit és a szocialista országok elleni rágalmaikat. Ideje lenne már végleg elvetni e régi hangú és szemléletű, a nemzetközi enyhülés körülményeinek egyáltalán nem megfelelő nyilatkozatokat.

A nemzetközi erőviszonyokban bekövetkezett változások — ezen belül a már létező szocializmus eredményei és a kommunista mozgalom fellendülése —, a kibontakozó enyhülési folyamat, a tőkés társadalmi rendszer ellentmondásainak kiéleződése és mindezeknek a szociáldemokrata mozgalom pozícióira gyakorolt hatása nyomán a szociáldemokrata párttagok tömegeinek pozitívan változott meg a felfogása a kommunistákkal való összefogás kérdéseiben, s ezzel számolniuk kellett a pártok vezetőinek is. Egyre több párt vezetésében szorultak háttérbe a szélsőséges, antikommunista elemek. A Szocialista Internacionálé 1969-es eastbourni kongresszusának kommunistaellenes határozatát ugyan még csak két párt, a Finn Szociáldemokrata Párt és a Japán Szocialista Párt utasította el, de egyre nyilvánvalóbbá vált a kommunistákkal való együttműködés tilalmának tarthatatlansága; ez a tilalom ellentmondásba került egyes pártok konkrét gyakorlatával. A változás az 1972. áprilisi amszterdami Tanácsülésen következett be: az ott hozott döntés értelmében minden szociáldemokrata, szocialista párt maga határozza meg a kommunista mozgalomhoz fűződő viszonyát.

A kommunista pártokkal folytatott együttműködés kérdésében tehát már nincs érvényben az elutasító állásfoglalás, mindaddig azonban a Szocialista Internacionáléban nem született az együttműködést illetően pozitív döntés. 1976 novemberében, Genfben, a Német Szocialista Egységpárt köldöttsége hivatalosan is átnyújtotta a kommunisták együttműködési készségét megerősítő berlini dokumentumot a Szocialista Internacionálé XIII. kongresszusának. A szociáldemokrata vezetők azonban nem éltek a lehetőséggel, nem tűzték napirendre e kérdést.

A közös szociáldemokrata álláspont kialakítását nehezíti, hogy az egyes szociáldemokrata, szocialista pártok felfogása és gyakorlata jelentősen különbözik egymástól. A saját országbeli kommunista párthoz való viszonyt illetően megkülönböztetik az együttműködést kategorikusan elutasító „északiakat” és az azt szükségesnek vagy legalábbis lehetségesnek tartó „délieket”. Az első csoportba az angol, a nyugatnémet, az osztrák és a skan-

dináv, a másodikba a belga, a francia, az olasz és a spanyol szociáldemokrata, illetve szocialista pártokat szokásos sorolni. A földrajzi gyűjtőfogalom azonban nem pontos, akadnak kivételek. Ilyen az „északi” finn és a „déli” portugál párt: az előbbi régóta a kommunisták és a szociáldemokraták együttműködésének szükségességét vallja, az utóbbi viszont a gyakorlatban utasítja el az összefogást. Van olyan szociáldemokrata felfogás is, amely nyíltan az erőviszonyoktól teszi függővé az együttműködést: eszerint az erős, nagy befolyású nyugat-európai kommunista pártokkal szükséges, a többiekkel viszont fölösleges az együttműködés.

A szocialista országok kommunista és munkáspártjaival a legtöbb szociáldemokrata párt nem utasítja el az együttműködést. Ez a magatartás nyilván ellentmond a saját országbeli kommunistáktól való elzárkózásnak. Ma már egyáltalán nem meggyőző a Németország Szociáldemokrata Pártjának Elnöksége által 1971-ben elfogadott „A szociáldemokrácia és a kommunizmus közötti viszony” című állásfoglalás nemrég megjelent új kiadásának előszava, illetve ennek következő megállapítása: „... a kommunisták által kormányzott kelet-európai országokkal folytatott együttműködés a leszerelés és a béke érdekében, valamint a Német Szövetségi Köztársaságban működő kommunista csoportoktól[!] történő szükségszerű elhatárolódás között semmiféle ellentmondás nincs”²⁴. Van olyan nézet is, hogy a tőkésországok kormányon levő szociáldemokrata pártjai, valamint a szocialista országokbeli kommunista és munkáspártok között nincs szükség közvetlen érintkezésre és együttműködésre, elegendőek az államközi kapcsolatok. Bruno Kreisky, aki szorgalmazza Ausztria és a szocialista országok kapcsolatainak bővítését, és jelentős érdemei vannak fejlesztésükben, így nyilatkozott erről: „Nem tudom elképzelni, hogy lehetséges volna az együttműködés az osztrák szociáldemokrácia és bármelyik keleti kommunista párt között. Ennek nincs semmiféle létalapja. Ami megbeszélendő, az az államok illetékességébe tartozik”.²⁵ A kormányon levő szociáldemokrata pártok, valamint a szocialista országok, illetve a kommunista pártjaik közötti állami és pártközi együttműködés sajátos tartalmát megítélésünk szerint Egon Bahr, a Németország Szociáldemokrata Pártjának ügyvezető elnöke valójában jellemezte felszólalásában a Szocialista In-

ternacionálé genfi kongresszusán: „Számunkra a szocialista országok a nemzetközi enyhülésben társak, a világpolitikában konkurensek, az ideológiában ellenfelek”.²⁶

A szocialista, szociáldemokrata pártokkal kiépített kapcsolatok értelméről és hasznáról mondotta Kádár János elvtárs az 1976 decemberében, Bécsben tartott sajtóértekezletén: „Az európai kommunista és munkáspártok berlini tanácskozásukon deklarálták, hogy központi feladatuknak tekintik az európai béke és biztonság, valamint a társadalmi haladás előmozdítását. A szocialista, szociáldemokrata pártok, amelyeket az előbb említettem, a velünk folytatott megbeszélések során ugyancsak deklarálták, hogy népük érdekében hasznosan szeretnék előmozdítani az európai béke és együttműködés, a kétoldalúan előnyös kapcsolatok ügyét. A kommunista és a szocialista, szociáldemokrata pártoknak véleményem szerint ezenkívül vannak más, bizonyos értelemben közös problémáik. Így például az európai országok szakszervezetei közötti kapcsolatokat és együttműködést is célszerű fejleszteni, hogy előmozdítsák a békét és biztonságot, a népek közötti jó kapcsolatok, a haladás ügyét.”²⁷

A kommunisták, illetőleg a szociáldemokraták legutóbbi nemzetközi tanácskozásain kialakított állásfoglalások összevetése azt mutatja, hogy *mindkét mozgalom szerint az emberiség legfontosabb érdeke az egész világon a szilárd és tartós béke, a nemzetközi biztonság megteremtése.*

Az európai kommunista pártok berlini értekezletükön kijelentették: „... a békés egymás mellett élés politikája, az államoknak társadalmi rendszerüktől függetlenül kifejtett tevékeny együttműködése és a nemzetközi enyhülés összhangban van az összes nép érdekeivel, úgyszintén az egész emberiség haladásával... megteremti a legjobb feltételeket a munkásosztály és az összes demokratikus erő harcának fejlesztéséhez, minden nép azon elidegeníthetetlen jogának érvényesítéséhez, hogy szabadon válassza meg fejlődésének útját és haladjon rajta, továbbá a monopóliumok uralma ellen, a szocializmusért vívott harchoz”.²⁸

A Szocialista Internacionálé néhány hónappal később, 1976 novemberében Genfben megtartott XIII. kongresszusán a politikai helyzetről elfogadott határozatában pedig azt hangsúlyozta, hogy „... a béke nélkülözhetetlen a szocializmus általános

céljainak eléréséhez. A nemzetközi szocializmus célja, hogy az államok közötti konfrontációt a népek közötti együttműködéssel váltsa fel”.²⁹

A berlini dokumentum és a genfi határozat egyaránt úgy foglalt állást, hogy a béke megszilárdítása, az enyhülési folyamat elmélyítése konkrét erőfeszítéseket, akciókat követel. Ennek megfelelően hangsúlyozták az európai biztonsági és együttműködési értekezlet megtartásának jelentőségét, és megerősítették a kommunista, illetve a szociáldemokrata pártok készségét a helsinki Záróokmányban foglaltak teljesítésének előmozdítására.

A berlini dokumentum szerint „Az európai biztonsági és együttműködési értekezlet megerősítette annak lehetőségét és tényleges hasznosságát, hogy a legbonyolultabb nemzetközi problémákat valamennyi érdekelt ország részvételével, teljes egyenjogúságuk alapján vitassák meg és rendezzék. Új távlatokat nyitott meg a béke és a biztonság további megszilárdítása, valamennyi európai ország kapcsolatainak és együttműködésének gyümölcsöző fejlesztése előtt.”³⁰ Továbbá: „Az európai országok kommunista és munkáspártjainak, a többi demokratikus és békeszerető erővel együtt döntő szerepük volt azokban a politikai akciókban, amelyek Európában lehetővé tették a fordulatot az enyhülés, a biztonság megszilárdítása és az együttműködés felé. A konferencián részt vevő pártok ezután is tevékenyen síkraszállnak a béke, az együttműködés és a társadalmi haladás Európájáért.”³¹

A genfi határozat szerint: „A Szocialista Internacionálé kongresszusa örömmel üdvözli az európai biztonsági és együttműködési értekezlet eredményeit. Úgy véli, hogy a Záróokmány, amelyet a Helsinkiben képviselt 35 állam mindegyike elfogadott, fontos lépés a kelet-nyugati kapcsolatok fejlődésében és az európai biztonság megszilárdításában. A Szocialista Internacionálé újból megerősíti azt a szándékát, hogy kiveszi részét a Záróokmány végrehajtásából.”³²

Mind a kommunisták berlini, mind pedig a szociáldemokraták genfi fórumán meghatározták, hogy — a részt vevő pártok megítélése szerint — melyek azok a konkrét területek, amelyeken az előrehaladás különösen jól szolgálná a *helsinki Záróokmányban* foglaltak valóra váltását. A feladatok fontossági sorrendjé-

nek megítélése nem egyezik; ebben is megnyilvánulnak a kommunista és a szociáldemokrata mozgalom felfogásában fennálló különbségek. Az együttes fellépésre azonban jó lehetőséget adnak a két dokumentumban szereplő legfontosabb kérdések, így annak lényegében egyező hangsúlyozása, hogy szükség van a különböző társadalmi rendszerű államok közötti egyenjogú és kölcsönösen előnyös gazdasági kapcsolatok fejlesztésére, a tudományos, oktatásügyi és kulturális együttműködés bővítésére, az emberek, a népek közötti kapcsolatok szélesítésére.

Az 1977—1978. évi belgrádi találkozó munkáját is nagyban segítette volna a munkásmozgalom két irányzatához tartozó pártok együttműködése e téren. Tapasztalni lehetett, hogy a szociáldemokrata politikusok bizonyos mértékben fékeztek a szocialista országok elleni szélsőséges megnyilvánulásokat. Véleményünk szerint a következő, madridi találkozó jó előkészítéséhez és eredményes munkájához szükség lenne a szociáldemokrata mozgalom konstruktívabb hozzáállására.

A kommunisták és a szociáldemokraták egyaránt úgy ítélik meg, hogy a világ békéjét, az enyhülési folyamat eddigi eredményeit mind nagyobb mértékben fenyegeti a *fegyverkezési verseny*. Abban is egyetértenek, hogy az újabb és egyre költségesebb tömegpusztító fegyverekre fordított napi több mint egymilliárd dollárnak megfelelő összeget értelmes, az egész emberiség javát szolgáló, a világproblémák megoldását előmozdító célokra lehetne és kellene felhasználni.

Az európai kommunista és munkáspártok berlini értekezletükön hangsúlyozták: „Véget kell vetni a fegyverkezési hajszának, hozzá kell látni a fegyverzet és a haderők csökkentéséhez. A növekvő fegyverkezési kiadások egyre súlyosabb terheket rónak a dolgozókra, a néptömegekre. Ha ezeket az óriási összegeket a népek életszínvonalának emelésére ... használnák fel, ez nagymértékben válna javára az egész emberiség haladásának.”³³ Továbbá: „Az európai kommunista és munkáspártok határozottan fel fognak lépni minden olyan akció ellen, amely a fegyverkezési hajszát növelésére, a katonai szembenállás fokozására irányul.”³⁴

A Szocialista Internacionálé genfi kongresszusának résztvevői megállapították: „A leszerelés és a fegyverzet, valamint a fegy-

verkereskedelem ellenőrzése létfontosságú az egész világra nézve, tekintettel a fokozódó fegyverkezési versenyre és az országok többségének megromlott gazdasági helyzetére... A Szocialista Internacionálé számára a végső cél továbbra is az általános leszerelés. Minden kormányt felszólít a megfelelő lépésekre annak érdekében, hogy ez a nagy emberi vállalkozás valós tartalmat kapjon.”³⁵

A berlini értekezleten és a genfi kongresszuson egyaránt meghatározták a katonai enyhülés előmozdítása érdekében leginkább sürgető lépéseket. Ezek további konkrét lehetőségeket nyitnak a kommunista és a szociáldemokrata mozgalom összefogására. Bár a berlini dokumentumban szereplő javaslatok köre lényegesen gazdagabb, mint a genfi határozatban megjelölt területeké, nyilvánvaló az egyetértés abban, hogy a legfontosabb feladatok közé tartozik a nukleáris fegyverkezés korlátozása, evégett a nukleáris fegyverkísérletek betiltása, az ilyen fegyverek továbbadásának beszüntetése, az atomfegyvermentes övezetek létrehozása, a biológiai és vegyi hadviselés, továbbá a környezeti hadviselés betiltására vonatkozó nemzetközi egyezmények megkötése, illetve ratifikálása. Mindezekről a kérdésekről átfogóan és igen konstruktívan szolt Willy Brandt, Németország Szociáldemokrata Pártjának elnöke, március 22-én Budapesten tartott előadásában. Számos olyan konkrét témát sorolt fel az enyhüléssel és a leszereléssel kapcsolatban, amelyekben lehetséges, sőt szükséges a kommunisták és szociáldemokraták közös vagy azonos irányú fellépése.

Véleményünk szerint például lehetséges a kommunisták és a szociáldemokraták párhuzamos akciója — ahogy ezt az európai kommunista pártok állásfoglalása és mind több szociáldemokrata párt nyilatkozata is megerősíti — a neutronbomba gyártásával és Nyugat-Európában történő elhelyezésével szemben.

A Szocialista Internacionálé április 24—26-án Helsinkiben *leszerelési értekezletet* tartott, s ennek lefolyása és következtetéseinek többsége újabb lehetőséget teremtett a kommunisták és a szociáldemokraták egymáshoz való közeledéséhez ezen az olyan yira fontos területen. Az értekezleten a részt vevő szociáldemokrata vezetők nagy többsége állást foglalt az enyhülés mellett. Willy Brandt, Olof Palme és Kalevi Sorsa nyomatékkal hangsúlyozta, hogy korunkban az enyhülésnek nincs alternatív-

vája. Ebből kiindulva a legsürgősebb feladatnak az atom- és más tömegpusztító fegyverek gyártásának megszüntetését tekintették. A neutronfegyvertől, óvatosan vagy határozottan, a felszólalók többsége elhatárolta magát. Az értekezlet fontosnak tartotta, hogy a leszerelési tárgyalásokon minél előbb tényleges eredményeket, megállapodásokat érjenek el.

A Szocialista Internacionálé leszerelési értekezletének különös jelentőséget adott, hogy arra meghívták a két legerősebb katonai hatalom, a Szovjetunió és az Egyesült Államok képviselőjét. A Szovjetunió Borisz Ponomarjov személyében az SZKP Politikai Bizottságának póttagját, a KB titkárát küldte el az értekezletre. Hatvan éve először fordult elő, hogy a szociáldemokraták ilyen fontos nemzetközi fórumán egy kommunista párt vezető képviselője fejthette ki véleményét a többi között a két mozgalom együttműködéséről. Az SZKP nagyra értékeli a szociáldemokrata pártok törekvéseit és lehetőségeit a leszerelés területén. Éppen ezért Borisz Ponomarjov nagy jelentőségű javaslatot tett az együttműködésre. Az SZKP nevében moszkvai látogatásra hívta meg Willy Brandtot, a Szocialista Internacionálé elnökét, valamint az Internacionálé reprezentatív küldöttségét fontos politikai kérdések megvitatása végett. Több javaslatot terjesztett elő a kommunista és szociáldemokrata pártok közös akcióira a fegyverkezési verseny megfékezését illetően. Borisz Ponomarjov hangsúlyozta, hogy csak az SZKP nevében beszél, de javaslatait a kommunista és munkáspártok minden bizonnyal teljes mértékben támogatják, és éppen ezért e javaslatok elősegítik a kommunisták és a szociáldemokraták közeledését, szükséges közös fellépését a leszerelés kérdésében.

A világ békéjének megőrzése, biztonságának megszilárdítása szempontjából rendkívül fontos feladat, hogy mielőbb és politikai eszközökkel számolják fel a válsággóccokat a föld különböző pontjain, minthogy veszélyeztetik az enyhülési folyamat továbbhaladását. Összefügg ezzel a gyarmati rendszer még meglevő maradványainak felszámolása. Bár az egyes kérdések konkrét megközelítésében, főleg pedig a távolabbi célok felvázolásában vannak nyilvánvaló eltérések, a berlini és a genfi dokumentumból, de a kommunista és a szociáldemokrata pártok más állásfoglalásaiból is az tűnik ki, hogy a munkásmozgalom két irányzata együttes akciókkal is segítheti többek között az átfogó és

igazságos politikai rendezést a Közel-Keleten, a többségi uralom megteremtését Zimbabweban és Namíbiában, az apartheid megszüntetését a Dél-afrikai Köztársaságban. Ehhez persze az szükséges, hogy a Szocialista Internacionáléhoz tartozó pártok genfi határozatuk szellemében járjanak el: ez arra hívta fel a kormányokat, hogy szakítsák meg kapcsolataikat a fajüldöző rendszerrel, az ENSZ-ben pedig kezdeményezzenek ellene gazdasági szankciókat.

Együttműködési lehetőséget kínál a kommunista és a szociáldemokrata pártok számára a *fasizmus, a terrorizmus elleni fellépés, a dolgozó emberek tényleges jogainak a védelme*.

A berlini értekezlet dokumentuma ezzel kapcsolatban ezt állapította meg: „A demokrácia és a társadalmi haladás érdekében, a béke és a kölcsönös bizalmon és baráti együttműködésen alapuló nemzetközi kapcsolatok fenntartása érdekében ki kell irtani a fasizmust, meg kell akadályozni akár nyílt, akár álcázott újraéledését, harcolni kell a fasiszta és neofasiszta terrorista szervezetek és csoportok létrehozása és tevékenysége ellen...”³⁶ Az európai kommunista és munkáspártok nyomatékosan követelték a Chilében és néhány más latin-amerikai országban uralkodó terror haladéktalan megszüntetését.

A Szocialista Internacionálé genfi kongresszusának résztvevői külön határozatban ítélték el a reakciós katonai diktatúra terjedését a latin-amerikai kontinensen, megállapítva: „Ezek az elnyomó rezsimek lerombolták a politikai, kulturális, szakszervezeti és sajtószabadságot; demokratákat, szakszervezeti aktivistákat börtönöztek be és gyilkoltak meg. Intézményesítették a terrorizmust és a kínzásokat.”³⁷ A szociáldemokrata pártoknak az emberi jogok helyreállítására, a demokratikus intézmények működésének biztosítására, a politikai foglyok szabadonbocsátására vonatkozó követeléseit joggal számíthatnak a nemzetközi kommunista mozgalom cselekvő támogatására.

A kommunista pártok létrejöttük óta támogatják a nemzeti felszabadulás ügyét, a fejlődő országok küzdelmét politikai függetlenségük megszilárdítására, gazdasági önállóságuk megteremtésére. Az is meggyőződésük, hogy a fejlett és a fejlődő országok igazságosabb gazdasági kapcsolatainak megteremtése jótékonyan hatna a világ békéjére, a nemzetközi biztonságra. A berlini dokumentum erre vonatkozóan megállapította: „Ez

megköveteli a gyarmatosítás és a neokolonializmus megszüntetését; egy új nemzetközi gazdasági rend kialakítását, az országok és elsősorban a legkevésbé fejlett országok gazdasági és társadalmi fejlődéséhez szükséges feltételek biztosítását; egy olyan széles körű nemzetközi együttműködés megszervezését, amely támogatná a fejlődő országok népeinek saját erőfeszítéseit a közöttük és a fejlett országok között meglevő szakadék áthidalására; minden egyes nép azon jogának akadálytalan gyakorlását, hogy nemzeti kincseivel szuverénül rendelkezék.”³⁸

A szociáldemokrata mozgalom is követeli a nemzetközi gazdasági kapcsolatok átalakítását, a mainál igazságosabb alapokra helyezését. A Szocialista Internacionálé genfi kongresszusán a „nemzetközi gazdasági szolidaritás”-ról elfogadott külön határozat természetesen magán viseli a szociáldemokrácia felfogásának a reformizmusból adódó ismert korlátait és tükrözi a fejlődő országok ideológiai befolyásolására irányuló törekvéseket. De e probléma olyan megközelítése, amely abból indul ki, hogy: „...a világ nagyobb részén uralkodó kapitalista szabadpiaci gazdasági rendszer nem volt képes a nemzetek közötti harmonikus kapcsolatok megteremtésére és az emberiség többsége számára nem tudott megfelelő életszínvonalat biztosítani...”,³⁹ a korábbi évek állásfoglalásaihoz képest mindenképpen reálisabb. A határozatban szereplő javaslatok egy részét — élve a szükséges fenntartásokkal — a kommunista pártok is támogatják.

Tapasztalataink és megítélésünk szerint a munkásmozgalom forradalmi és reformista irányzatának ideológiai ellentétei tehát nem zárják ki az egybevágó érdekeknek megfelelő *politikai együttműködést* a kommunista és a szociáldemokrata pártok között. A nehézségeket természetesen nem szabad figyelmen kívül hagyni, mint ahogy azzal is számolni kell, hogy a szociáldemokrata mozgalom nyilatkozatai és állásfoglalásai gyakran jelentős eltéréseket mutatnak a gyakorlatától.

Vannak az együttműködésnek olyan lehetséges területei, amelyek közvetlenül nem kapcsolódnak ideológiai vagy politikai kérdésekhez. Ilyenek azok a *globális problémák*, úgynevezett világproblémák, amelyek megoldásához a különböző országok minden reálisan gondolkodó erőinek összefogása szükséges. Ilyen például a környezetvédelem, a világhélelmezés és a népe-

sedés problémáinak a megoldása, a tudományos kutatások hasznosítása az emberiség érdekében, az egészségügy és az oktatásügy fejlesztése. Ezeken a területeken is bőségesen vannak olyan feladatok, amelyek megoldását közösen segíthetik a kommunista és a szociáldemokrata mozgalom pártjai, és szorgalmazhatják más erők részvételét is.

Szervezett együttműködés átfogó módon a szociáldemokrata, szocialista pártok és a kommunista pártok között nem jöhet létre, mivel csak a szociáldemokratáknak van nemzetközi központjuk. A kommunista és a szociáldemokrata, szocialista pártok két- és többoldalú kapcsolatainak ilyen formái lehetnek: közös tömegakciók, kampányok kezdeményezése, konferenciák, tanácskozások, szervezése és a két mozgalom pártjainak közös állásfoglalásai egyes kérdésekben. Az összefogás nemzetközi méretekben vagy egy-egy országon belül egyaránt megvalósulhat.

A szocialista országok kommunista pártjai és a tőkésországok kormányon levő szociáldemokrata pártjai közötti kapcsolatok, e pártok esetenkénti közös akciói különleges fontosságúak, mint-hogy az ilyen összefogás lényegében a különböző társadalmi rendszerű államok együttes fellépését jelenti közös politikai, gazdasági vagy más célok elérése érdekében. Ennek igen fontos szerepe lehet a különböző nemzetközi fórumokon, így az ENSZ-ben, az európai biztonság és együttműködés kérdéseivel foglalkozó tanácskozásokon, a leszerelési tárgyalásokon, az államok kétoldalú kapcsolatainak fejlesztésében.

Az összefogás megteremtése az egyes tőkésországok kommunista és szocialista, szociáldemokrata pártjai között jóval bonyolultabb és kényesebb kérdés, mint a két mozgalom közös nemzetközi föllépése. Az összefogás nyilvánvaló lehetősége és területe a tőkésországokban a dolgozók érdekeinek közös védelme a monopolizáló gazdasági és politikai törekvéseivel szemben. Ezt azonban nemcsak az ideológiai ellentétek és a politikai különbségek, az adott ország társadalmi fejlődésével kapcsolatos eltérő koncepciók nehezítik általában, hanem konkrétan is gátolja a rivalizálás, a választók szavazataiért folytatott küzdelem. A kép ennek megfelelően rendkívül differenciált.

Finnországban a kommunista és a szociáldemokrata párt együttműködik a koalíciós kormányban. Olaszországban, ahol a

kommunista és a szocialista párt viszonya korábban is mentes volt az élesebb politikai harctól, mindkét párt tagja lett a 'ki-sebbségi kereszténydemokrata kormány támaszát' adó parlamenti többségnek. Svédországban a korábbi szociáldemokrata kormány kénytelen volt a polgári, konzervatív ellenzékkel szemben a kommunista képviselőcsoport szavazataira támaszkodni a parlamentben s ez a hallgatólagos, esetenkénti együttműködés a szociáldemokrácia ellenzékbe szorulása után is megmaradt. Hasonló jellegű, lassan javuló a viszony a belga kommunista és szocialista párt között. Van ugyanakkor jónéhány olyan ország is, például Ausztria és a Német Szövetségi Köztársaság, ahol a szociáldemokrata párt vezetői kategorikusan elzárkóznak még a párbeszédttől is a kommunista párttal.

Az egyes tőkésországok kommunista és szociáldemokrata, szocialista pártjai közötti viszonyt elemezve, a *franciaországi kísérlet*, a közös kormányprogrammal kapcsolatos tapasztalatok különös figyelmet érdemelnek.

A baloldali pártok közös kormányprogramjának létrejöttét 1972-ben objektíve az a körülmény tette lehetővé, hogy a francia társadalmi viszonyok megérték a mélyreható változtatásra. Szubjektív oldalról a megállapodást főleg az segítette, hogy a dolgozók érdekeit mindig következetesen képviselő és növekvő befolyású kommunista párt őszintén törekedett az összefogásra a szocialistákkal, az együttműködésre minden baloldali erővel. Ugyanakkor a szocialista párt vezetői felismerték a dolgozók érdekeit feladó, a burzsoáziát nyíltan szolgáló politika kudarcát és annak veszélyét, hogy pártjuk végleg elveszti befolyását és felmorzsolódik.

A közös kormányprogram vállalása és teljesítése 1977 tavaszától problematikusává vált. Az kiderült — és ebben mindhárom aláíró párt egyetértett —, hogy az 1972-ben kidolgozott és elfogadott elképzelések már nem felelnek meg teljesen az 1977—1978-as, jelentős mértékben megváltozott franciaországi viszonyoknak, a programot ezért korszerűsíteni kell. A korszerűsítésről megkezdett vitában azonban hamar felszínre kerültek a kommunista párt, illetve a szocialista párt és a baloldali radikálisok ellentétes törekvései, eltérő osztálycéljai. A kormányprogram nem lépte túl a kapitalista társadalmi rendszer kereteit, de a monopoltőke hatalmának korlátozását célul tűzte ki. A kom-

munisták és a szocialisták együttműködése — megítélésünk szerint — azért került válságba, mert a kommunista párt a közös programnak ez utóbbi vonását tovább akarta erősíteni, a szocialista párt készsége viszont az eredeti megállapodás teljesítésére sem volt megfelelő.

A kialakuló éles vitában megingott a bizalom egymás szándékainak őszinteségében. A szocialista párt ezen túlmenően nem utasította el kellő határozottsággal a jobboldal összpontosított antikommunista támadásait. Ez utóbbi tényezőnek az összefüggése a választások eredményével külön is fontos tanulsággal szolgál. Megerősíti az európai kommunista és munkáspártok berlini tanácskozásán elfogadott dokumentumnak azt a megállapítását, hogy a burzsoázia az antikommunizmust nemcsak a kommunista pártokkal szemben alkalmazza fegyverként, hanem igyekszik azt minden baloldali erő összefogásának megakadályozására is felhasználni.

A mostani helyzetben a francia baloldal legfontosabb erőinek, a kommunista és a szocialista pártnak nagy a felelőssége abban, hogy megfelelően elemezzék és tisztázzák a közös kormányprogram korszerűsítéséről folytatott vita és a választások kimenetelének összefüggéseit, tapasztalatait. A tanulságok levonása azért is szükséges, mert a francia baloldal pártjai közötti viszony alakulása hatással van más tőkésországok kommunista és szocialista, szociáldemokrata pártjainak együttműködésére, a baloldali erők jövőbeni összefogására.

Viszonylag új jelenség az a kapcsolat, amely egyes kormányon levő szociáldemokrata pártok — így a Németország Szociáldemokrata Pártja — és a legnagyobb befolyású kommunista pártok — például az Olasz Kommunista Párt — között alakult ki. Ez a kapcsolat jelenleg a rendszeres vélemény- és információcserében nyilvánul meg.

A kommunisták és a szociáldemokraták kapcsolatának mind nemzetközi téren, mind pedig az egyes országokon belül fontos formája és területe a tömegszervezetek együttműködése.

A kommunista és a szociáldemokrata vezetés alatt álló nemzetközi és nemzeti *szakszervezeti központok* együttműködésének kibontakozása eltérő mértékű ugyan, de egyaránt megfigyelhető.

Különösen jelentős volt az 1974-ben megtartott genfi konzultáció, amelyet a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet kezdeményezett, s amelyben különböző irányzatú európai szakszervezetek vezetői vettek részt. A szakszervezeti mozgalom 1949-ben bekövetkezett szakadása óta első ízben itt találkoztak Európa 24 országából 32 szakszervezeti központnak a vezetői, s egyetértettek abban, hogy szükséges a párbeszéd folytatása, a kapcsolatok megteremtése és fejlesztése. A konzultáció elhatározásának megfelelően 1975-ben és 1977-ben ismét megtartották az európai szakszervezeti vezetők találkozóját, s megvitatták a munkaviszonyok humanizálásával, a munkahelyi környezettel és a környezetvédelemmel összefüggő legfontosabb kérdéseket. A következő, 1979-re tervezett találkozón az egészségvédelem és a szakszervezeti tisztségviselők képzésének helyzetét akarják megtárgyalni.

Fejlődnek a kommunista és a szociáldemokrata irányzatú szakszervezetek kétoldalú kapcsolatai is. A francia, az olasz, a brit, a nyugatnémet és a skandináv szociáldemokrata irányzatú szakszervezetek kedvezően fogadták a szocialista országok szakszervezeteinek javaslatait, a kapcsolatok felvételére. A dolgozók jogaiért folytatott harcban és a nemzetközi élet több fontos kérdésében a francia, illetve az olasz szakszervezetek között sok területen akcióegység jött létre.

Az *ifjúsági mozgalomban* a kommunista és a szociáldemokrata szervezetek közötti nemzetközi és nemzeti kapcsolatok kiépítése sok tekintetben megelőzte a pártkapcsolatok felvételét. Számos jelentős ifjúsági rendezvény, így az 1970-es és 1972-es helsinki európai biztonsági ifjúsági konferencia, az 1976-os varsói európai ifjúsági találkozó, az 1978. januári, budapesti európai ifjúsági leszerelési értekezlet, valamint az európai ifjúsági és diákszervezetek évente hazánkban megtartott konzultatív tanácskozása lényegében a kommunista—szociáldemokrata párbeszédre épült. A felkészülés az ilyen nagy jelentőségű nemzetközi találkozókra ugyanakkor segítette az egyes tőkésországok kommunista és szociáldemokrata fiataljai közötti együttműködés megteremtését is, bár ebben változatlanul sok gondot okoz, hogy egyes szociáldemokrata pártok vezető szervei az ilyen együttműködést megtiltják.

AZ MSZMP KAPCSOLATAI SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRTOKKAL

A Magyar Szocialista Munkáspárt XI. kongresszusán úgy foglalt állást, hogy *„minden lehetséges kérdésben és területen együttműködésre törekszik a szocialista és a szociáldemokrata pártokkal a nemzetközi enyhülés és biztonság erősítése, a munkásosztály akcióegysége érdekében”*.⁴⁰

Kapcsolatainkat a szociáldemokráciával ezen elvi megállapítás és a párt vezető testületeinek konkrét útmutatásai alapján alakítjuk, összhangban a kommunista mozgalom nemzetközi tanácskozásain közösen kidolgozott irányvonallal.

Pártunk a marxizmus—leninizmus eszméit vallja, a tudományos szocializmus elveinek megfelelően irányítja hazánkban a fejlett szocialista társadalom építését. Nem fogadja el a szociáldemokrácia reformista társadalomszemléletét, a reform és a forradalom viszonyának szociáldemokrata értelmezését. Nem osztja az államhatalom osztályok feletti szerepéről szóló nézeteket, a munkásosztály álláspontjáról értelmezi a demokrácia és a diktatúra, a szabadság és a társadalmi igazságosság fogalmát. Határozottan elutasítja az „osztálybéke” programját, a burzsoázia és a munkásosztály együttműködésének megteremtésére törekvő politikát. Nem ért egyet a kapitalizmus „megjavíthatóságáról”, a tőkés társadalom lényegének állítólagos megváltozásáról hangoztatott szociáldemokrata nézetekkel.

Változatlanul szükségesnek tartjuk a reformizmussal szembeni eszmei harcot, és vállaljuk is. Visszautasítjuk a kommunista mozgalom természetét és céljait meghamisító rágalmakat, a szocialista állambokról terjesztett hazugságokat, úgyszintén az eltorzított képet valóságnak feltüntető szociáldemokrata bírálókat. A mi felfogásunk szerint a kommunisták és a szociáldemo-

mokraták közötti vitának akkor van értelme, ha az világosan feltárva az elvi különbségeket: segít megtalálni az összekötő elemeket.

A szocialista országok történelmében megmutatkozott, mekkora erő az osztályharcban a kommunista és a szociáldemokrata munkástömegek együttes föllépése. Saját történelmünkben is két ízben vitte győzelemre — 1919-ben a nemzetközi imperializmus intervenciója miatt csak rövid időre, a felszabadulást követően azonban már végérvényesen — a proletárforradalom ügyét a kommunisták és a szociáldemokraták összefogása, a munkásmozgalom egységének megteremtése. Másrészt sok intő példa, vereségek keserű tanulságai igazolták Lenin megállapítását: „A munkásosztály egysége nélkül a munkásosztály harca nem lehet sikeres.”⁴¹

A nemzetközi munkásmozgalom és saját tapasztalataink egyaránt arról győznek meg, hogy a kommunisták és a szociáldemokraták közötti ideológiai vita és a különböző kérdésekben folytatott politikai együttműködés nem zárja ki egymást. Kádár János elvtárs az ausztriai látogatása során rendezett nemzetközi sajtókonferencián a következőket mondotta erről: „Kreisky kancellár úr — ezt alighanem mondhatom — »kortársam«, akit határozott meggyőződésű embernek ismerek. Mindenki tudja róla, hogy szociáldemokrata. Én kommunista vagyok. S találkoztunk, jó szellemben tárgyaltunk, de egyikünknek sem az volt a célja, hogy világnézetet vagy filozófiát »cseréljünk«. Nem is ez a feladatunk. A két ország, a két nép jó kapcsolatainak, együttműködésének kérdéseivel, az európai béke és biztonság általános ügyének előmozdításával foglalkoztunk.”⁴²

A szociáldemokrata mozgalom egyes pártjaival fennálló kapcsolataink különböző mértékűek és színvonalúak. Függenek ezek a kapcsolatok saját törekvéseinken kívül természetesen az illető szociáldemokrata, szocialista párt együttműködési készségétől, a legfontosabb nemzetközi kérdésekben elfoglalt álláspontjától is.

Hivatalos és rendszeres, hosszabb ideje tartó kapcsolat van pártunk és a Finn Szociáldemokrata Párt, a Belga Szocialista Párt, továbbá az Olasz Szocialista Párt között. Gyakori a küldöttségcsere, képviselőink részt vesznek e pártok kongresszusain. Kiváltképpen jó a viszony a Finn Szociáldemokrata Párt-

tal, amelynek álláspontja a legfontosabb nemzetközi kérdésekben azonos a mienkkel, vagy hasonló hozzá. A belga és az olasz szocialisták nemzetközi állásfoglalásait érezhetően befolyásolja országuk NATO-tagsága és részvételük az Európai Gazdasági Közösségben. Mindkét párt támogatja hazánk és Belgium, illetve Olaszország államközi kapcsolatainak fejlesztését.

Pártunk és a Francia Szocialista Párt kapcsolataiban az első jelentős esemény François Mitterrand főtitkár 1976. májusi magyarországi látogatása volt. A francia szocialisták a legutóbbi években kezdtek fokozottabb készséget mutatni a kapcsolatok kiépítésére a szocialista országok kommunista és munkáspártjaival. A jó viszony demonstratív hangsúlyozása arra utal, hogy a kiépülő kapcsolatokat nem utolsósorban belpolitikai célokra, a párt hazai tekintélyének növelésére igyekeznek felhasználni. Ezzel összefüggően a kapcsolatok fejlődése egyenetlen.

Hasonlóképpen újabb keletűek kapcsolataink Dánia Szociáldemokrata Pártjával. A kapcsolatfelvétel 1974-ben történt meg, amikor a dán szociáldemokraták ellenzékben voltak. Kormányra kerülésük óta érezhetően kevesebb figyelmet fordítanak a pártkapcsolatok bővítésére a szocialista országokkal, az időnkénti érintkezés azonban megmaradt.

1978 elején megtörtént a hivatalos kapcsolatfelvétel pártunk és a holland Munkapárt között is, és közös a szándék a kapcsolatok továbbfejlesztésére.

Sajátosan és tanulságosan alakultak pártunk és Németország Szociáldemokrata Pártjának kapcsolatai. A két párt képviselői közötti korábbi érintkezések legfőbb célja az volt, hogy előmozdítsák a diplomáciai kapcsolat felvételét Magyarország és a Német Szövetségi Köztársaság között, s hozzájáruljanak a két ország együttműködésének fejlesztéséhez. Az elmúlt évben tovább fejlődött a párbeszéd a két párt vezetői között, s ez év márciusában Kádár János elvtárs meghívására hazánkba látogatott Willy Brandt, a szociáldemokrata párt elnöke és a párt több vezető politikusa.

Jelentős politikai esemény volt Willy Brandt magyarországi látogatása, és figyelmet keltett mind a hazai, mind pedig a nemzetközi politikai életben. A hivatalos tárgyalások és a kötetlen beszélgetések lehetővé tették egymás helyzetének, érdekeinek és gondolkodásmódjának jobb megismerését, elősegítették a kö-

zös törekvések megtárgyalását és a nézetkülönbségek őszinte megvitatását. E látogatás hozzájárult a két párt, egyúttal a két ország kapcsolatainak fejlődéséhez és a munkásmozgalom két irányzata közötti párbeszéd további kibontakozásához.

A szociáldemokrata mozgalom néhány pártja — így a svéd, a norvég, és a brit — kifejezte készségét a közvetlen pártkapcsolatok felvételére, több alkalommal vezetők közötti nem hivatalos megbeszélések folytak, de e pártok jobboldalának érezhető fenntartásai egyelőre nehezítik a tartósabb kapcsolatok kialakítását.

A szocialista, szociáldemokrata pártokkal kiépített kapcsolatok összességükben jók, az együttműködés lehetőségei kedvezőek. A küldöttségcserék hasznosak: hozzájárulnak egymás helyzetének, nézeteinek, tevékenységének tüzetesebb megismeréséhez. A találkozások érezhetően reálisabb megítélésre ösztönzik az egyes szocialista, szociáldemokrata pártokat hazánk belső viszonyait és általában a valóságos szocializmus gyakorlatát illetően. Például a François Mitterrand látogatásáról kiadott közös közlemény megállapította: „A Francia Szocialista Párt küldöttségére kedvező benyomást tettek a magyar népnek a szocializmus építésében a munkásosztály és pártja vezetésével elért eredményei.”⁴³ Tapasztalataink szerint a kapcsolatok fejlődése és a személyes kapcsolatok nyomán egyúttal mérsékeltebbé válik a szociáldemokrata politikusok magatartása a szocialista országok elleni imperialista propagandakampányokkal kapcsolatban.

Az MSZMP és az egyes szocialista, szociáldemokrata pártok vezetői közötti megbeszélések tapasztalatai alapján a munkásmozgalom két irányzata közötti párbeszéd folytatásának *leglényegesebb követelményeit* így fogalmazhatjuk meg:

Az ideológiai vitában a két fél ne ellenséggként, hanem ellenfélként lépjen fel. Az ellenségeskedésből és a megalapozatlan vádaskodásokból a reakció, a társadalmi haladás és a béke ellenségei húznak hasznot. Kerülje el mindkét fél az alapvető értékek durva minősítését, és nézeteinek helyességét elsősorban a politikában, a gyakorlati tettekben, a cselekvés eredményességében lássa igazoltnak. A különböző politikai kérdések megvitatása során nyugodt hangnemben fel kell tárni az eltéréseket,

ugyanakkor meg kell találni az azonosságokat, az azonos vagy hasonló érdekeket. Ahogy Lenin rámutatott a kommunisták és a szociáldemokraták viszonyáról szólva: „...csak a legkevesbé vitás kérdések felvetését javasoljuk, mert célunk megkísérelni a munkástömegek részleges, de közös akcióit.”⁴⁴

A párbeszéd folytatásában érthetően sok még az óvatosság és a fenntartás. Éppen ezért, a bizalom türelmes erősítésével együtt fontos az érintkezések és az együttműködés formáinak megválasztásában a rugalmasság.

A szociáldemokrata, szocialista pártokkal fenntartott kapcsolatok kedvező tapasztalatai pártunkat arra ösztönzik, hogy elveinknek megfelelően, a szociáldemokrácia ellentmondásos természetét és magatartásának kettős arculatát reálisan, előítéletektől és illúzióktól egyaránt mentesen szemlélve fejlessze tovább a párbeszédet és a lehetőségek szerint az együttműködést.

A rendszeres érintkezést, a kapcsolatok bővítését a jövőben is gyümölcsöztetni akarjuk, mégpedig az enyhülési folyamat elmélyítése, az európai biztonság megszilárdítása, a leszerelés ügyének előmozdítása, a monopoltőke hatalmának korlátozása, a burzsoázia szélsőséges erőinek visszaszorítása, a fasizmus újjáéledésének megakadályozása, a szocialista építés hazánkban elért eredményeinek népszerűsítése, a valóságos szocializmus vonzerejének növelése végett.

Változatlanul arra törekszünk, hogy az egyes tőkésországok szocialista, szociáldemokrata pártjaival kiépített együttműködésünk segítse elő államközi, gazdasági, kereskedelmi kapcsolataink bővítését is.

A Magyar Szocialista Munkáspárt és a szociáldemokrata mozgalom különböző pártjai közötti kapcsolatok fejlesztése így módon pártunk, népünk, szocialista hazánk, egyúttal a szocialista közösség, a nemzetközi munkásosztály, végső soron a béke és a haladás érdekeit szolgálja.

- ¹ *Lenin Összes Művei*. 45. köt. Kossuth Könyvkiadó 1975. 131. old.
- ² *Willy Brandt, Bruno Kreisky, Olof Palme: Briefe und Gespräche*. Europäische Verlangsanstalt 1975.
- ³ *Horst Ehmke: Demokratikus szocializmus és eurokommunizmus*. Előadás az SPD Friedrich Ebert Alapítványának „Tudomány és politika” című bonni szemináriumán 1976 áprilisában.
- ⁴ A szociáldemokrácia céljai és feladatai. (A Szocialista Internacionálé 1951. június 30.—július 3. között Frankfurt am Mainban megtartott alakuló kongresszusán elfogadott nyilatkozat.)
- ⁵ A mai világ — a szocialista perspektíva. (A Szocialista Internacionálé 1962. június 2—4. között Oslóban megtartott kongresszusán elfogadott nyilatkozat.)
- ⁶ Interjú Willy Brandttal. *Le Nouvel Observateur*, 1975. december 14.
- ⁷ *Willy Brandt, Bruno Kreisky, Olof Palme: Briefe und Gespräche*.
- ⁸ A Szocialista Internacionálé XIII. kongresszusának (Genf, 1976. november 26—28.) határozata a politikai helyzetről. *Nemzetközi Szemle* 1977. 2. sz.
- ⁹ Uo.
- ¹⁰ *Socialist International, Circular*, 1976. 25. sz.
- ¹¹ Uo.
- ¹² Uo.
- ¹³ Uo.
- ¹⁴ Uo.
- ¹⁵ *Dissent*, 1975. 4. sz.
- ¹⁶ *Lumea*, 1976. 11. sz.
- ¹⁷ *Szocializmus*, 1976. 2. sz.
- ¹⁸ *Le Nouvel Observateur*, 1976. október 25.
- ¹⁹ *Neues Forum*, 1976. július—augusztus.
- ²⁰ *Europäische Rundschau*, 1976. augusztus.
- ²¹ Az európai kommunista és munkáspártok konferenciája. Berlin, 1976. június 29—30. Kossuth Könyvkiadó 1976. 249. old.
- ²² Uo., 248. old.
- ²³ Uo., 249. old.
- ²⁴ *Zum Verhältnis von Sozialdemokratie und Kommunismus*. (Herausgeber: Vorstand der SPD.)
- ²⁵ *Europäische Rundschau*, 1976. augusztus.
- ²⁶ *Socialist International, Circular* 1976. 25. sz.

- ²⁷ Népszabadság, 1976. december 8.
- ²⁸ Az európai kommunista és munkáspártok konferenciája. Berlin, 1976. június 29—30. 241. old.
- ²⁹ A Szocialista Internacionálé XIII. kongresszusának határozata a politikai helyzetről.
- ³⁰ Az európai kommunista és munkáspártok konferenciája. Berlin, 1976. június 29—30. 242. old.
- ³¹ Uo., 247—248. old.
- ³² A Szocialista Internacionálé XIII. kongresszusának határozata a politikai helyzetről.
- ³³ Az európai kommunista és munkáspártok konferenciája. Berlin, 1976. június 29—30. 246. old.
- ³⁴ Uo. 253. old.
- ³⁵ A Szocialista Internacionálé XIII. kongresszusának határozata a politikai helyzetről.
- ³⁶ Az európai kommunista és munkáspártok konferenciája. Berlin, 1976. június 29—30. 255—256. old.
- ³⁷ A Szocialista Internacionálé XIII. kongresszusának határozata Latin-Amerikáról. Socialist International, Circular, 1977. 1. sz.
- ³⁸ Az európai kommunista és munkáspártok konferenciája. Berlin, 1976. június 29—30. 260. old.
- ³⁹ A Szocialista Internacionálé XIII. kongresszusának határozata a nemzetközi gazdasági szolidaritásról. Socialist International, Circular, 1977. 1. sz.
- ⁴⁰ A Magyar Szocialista Munkáspárt XI. kongresszusának jegyzőkönyve. Kossuth Könyvkiadó 1975. 493. old.
- ⁴¹ Lenin Összes Művei. 23. köt. Kossuth Könyvkiadó 1969. 204. old.
- ⁴² Népszabadság, 1976. december 8.
- ⁴³ Népszabadság, 1976. május 29.
- ⁴⁴ Lenin Összes Művei. 45. köt. Kossuth Könyvkiadó 1975. 41. old.

TARTALOM

Bevezetés 3

Néhány történelmi tanulság 10

A nemzetközi kommunista mozgalom az új feltételek között 20

A mai szociáldemokrácia 26

A kommunisták és a szociáldemokraták viszonya napjainkban 43

Az MSZMP kapcsolatai szociáldemokrata pártokkal 60

Jegyzet 65

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója

Szerkesztette Bognár Károly

A borító Szabó Árpád munkája

Műszaki vezető Mózes Tibor

Műszaki szerkesztő Székffy Gyula

A szedést 1978. V. 5-én kezdték meg

Megjelent 1978. V. 25-én, 20 000 példányban

Terjedelme 4,5 (A/5) iv

78—1995. Szikra Lapnyomda, Budapest

3,— Ft